

VÁSÁRHELYI LÁTÓHATÁR

www.vasarhelyilatohatar.hu • VII. évf. • XXV. sz. • 2016/1. • 450,-Ft

GALÉRIA

BÓNIS BÉLA
FEJÉR CSABA
FÖLDI PÉTER
HERBST RUDOLF
KONDOR ATTILA
KÓSA GERGELY
MÓDOS GÁBOR
RADICS MÁRK
TAMÁSI CLAUDIA
SZILÁGYI GERGELY

Forrás: Tornyai János Múzeum. Foto: Dömötör Mihály

KONDOR ATTILA: Résztesülés a létben II.

Forrás: Tornyai János Múzeum. Fotó: Dömötör Mihály

FÖLDI PÉTER

A nagy kenyér — M. V. J. tiszteletére

Egy mondat ereje

„Édösapám, én hazamék.”

Kárász József *Penna* című novellája első harmadában olvashatjuk a fiú apjához intézett szavait: „Édösapám, én hazamék.”

Tudjuk, sok tanyán élő, tanyán lakó embernek volt háza a városon, kis és nagygazdáknak egyaránt, de azt a kifejezést, hogy hazamék a városon, nem csak ők használták. A pusztában lakó embernek Vásárhely, a város, mindent jelentett. Kárász József hőse sem haza, nem egy városi házukba, csupán egy kereskedésbe megy pennát vásárolni. Itt a „hazamék” ezt jelöli. Ez egy fogalom: a haza, a város fogalma, mely valamennyiüké. Ez a minden dolgoknak atyja, kín, küzdelem, öröm, szenvedés és siker, ez az otthon, ez a haza, ez a Város. Vonz hozzá egy ősi, gyermeki ösztön. Mint egy el nem vágott köldökzsinór, mely még mindig összetart és összeköt, örök tápanyagcsatorna az élet egész folyamán.

Ezért is érdekes és nagyon meghatározó ez a mondat. A vásárhelyi puszták és tanyavilág szinte a beláthatatlan nagyság érzetét és lehetőségét kínálja az itt élő embereknek. Az egész egy végtelen és megfoghatatlan messzeségben, Isten e Hatalmas Kertjében lebegve, a maga háttérrel szabadságával. Így tehát kell valahol egy hely, amely a dolgok végtelenbefolyó összességét egybefogja, kifejezi és magához köti, azt az aprócska, a világ mérhetetlen nagyságában kallódó lényt, az Embert: ez, a Város. A pusztai embörnek: Haza. Otthon. A szív, mely mindent mozgat, éltet és összefog. A kint élő embernek hivatalt, ügyvédet, mestert, kovácsot, kádárt, orvost, rőföst, órát, papot, és ki tudja még mit jelentett.

Napjainkban is hallottam Vásárhelytől nem messze eső településen: Hazamék a városon. Így, régiesen. Itt zajlott ugyanis az élet „zsi-bongó oldala”. Oskovics: a kalapos, Kugler Adolf: az órás, Hódsági és Szép a szabóságával, Lusztig Imre fényképészszalonja, a heti piacok, az állatvásárok.

Mindenkinek Haza (Otthon) volt ez a város az idők hosszú folyamán. Otthont adott több vagy kevesebb ideig olyan embereknek is, mint József Attila, Németh László, Osváth Béla faszínházának társulatával, de barátokra talált itt Juhász Gyula, Tornyai és Kárász József is. Talán ugyanazt határozta el ő is magában tanulmányai befejezésekor, egy felszabaduló sóhajtás kíséretében, mint hőse: – Édösapám, én hazamék! Bölcsen állapította meg Tamási Áron: „Azért vagyunk a világban, hogy valahol otthon legyünk benne!” Ez az Otthon, ez az alföldi, fekete, magabahúzó sár, ez a mindent magához ölelő és tápláló közeg, amelyből új és erős hajtások növekedhetnek, és ha nem is mindenkit „zár be” örökre, de örök emlékekkel, mindig vissza-visszavárva, szeretve befogad és új erőt adva magasra emel. Ez a haza, ez a város.

Haranghy Géza

www.vasarhelyilatohtar.hu

TÁMOGATÓNK:

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY MEGYEI JOGÚ VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

HARANGHY GÉZA	
Egy mondat ereje	3
CSÍKOS DIÁNA - VERSEK	
Lebegve	4
Mantra	4
Szél	4
I hope	4
Ringató	4
SZENTI FERENC	
Föl	5
Dani Imre	
Akinek lelke	5
NAGY IMRE	
A vásárhelyi csoda	
— A 63. Vásárhelyi Őszi Tárlatról	6
RAPCSÁK KATALIN	
Alkotóházak újjászületése	8
SZABÓ DÁNIEL	
Füredi emlék	10
BENÁK KATALIN	
A hagyomány élő folytonossága	11
A művészet társadalomban betöltött szerepe	
— Beszélgetés Radics Márk képzőművésszel	12
DOMOKOS TAMÁS	
Az Értől a Tiszáig	
— Egy orvosnő élete a XX. században	
Dr. Hajós Erzsébet (1899–1996)	14
KŐSZEGFALVI FERENC	
A versíró tanárnő	
— Képek Szabó Éváról	16
A "kis Balázs", aki Péter volt	
— Makai Péter emlékére	17
BÉRES DEZSŐ	
Bűnösök és férfiak	
— avagy miért Budapesten született	
Vöröss István hódmezővásárhelyi költő?	18
SIMON FERENC	
Búcsú Földesi Ferencről	20
SIPKA RÓZSA	
Emlékezés Földesi Ferenc tanár úrra	22
KOVÁCS SZABINA	
Pagonytúra a Pusztában és Itáliában	24
SZENTI TIBOR	
A vak hordár	26
MÉSZÁROS ISTVÁNNÉ	
Gondolatok a képtárban	
Fejér Csaba emlékkiállítás	28
VÁCZI GÁBORNÉ	
Személyes véleményem a vásárhelyi hímezésről	30

□

eVÁSÁRHELYI LÁTÓHATÁR 2016/3.SZÁM
www.vasarhelyilatohtar.hu

CSÍKOS DIÁNA

VERSEK

LEBEGVE

éjjel az álmok összefonódnak
színüket adván égtakarónak
mennyei fátylat szemre letesznek
hajnalig érő tájra vezetnek
fák tetejéről lesnek az álmok
nyílnak a csillag-fényű virágok
sárga aranytól kéklík az este
vérzik a reggel harmatos teste
s a hajnal a fák tetejére csurran
szőke halál a nyomába surran
ébred a város, ébrednek én is
vérteli szívvel, sírva, de mégis...

MANTRA

Napkoronglombokon Holdkorongdombokon
égbe hull csillagom
szívbeli titkosom
holnapig hordozom
fényeit foltozom
Napkoronglombokon Holdkorongdombokon
reszkető csillagom
fájdalmát altatom
ébredni nem hagyom
szív mélyén hordozom
Holdkorongdombokon Napkoronglombokon

SZÉL

Avaros-latyakos
ködszagu éjben
zavaros-csatakos
szél szalad éhen.
A haja, a szaga
fénytelen ében.
Hova lép, hova jár
éjfekeketében?

„kicsikém, ne siess
elhintázlak
hiszem én, viszem én
gyöngyszín házad
akarom-akarod
kettős lázban
a tiéd-az enyém
álmot láttam:

avaros-latyakos
ködszín égen
aranyos-csatakos
arcod nézem
belehűl-belehal
hulló vérem
hazaér-betelik
húzó éhem

kicsikém, ha elérsz
elhintázlak
hiszem is, viszem is
gyöngyszín házad
akarom-akarod
kettős lázban
kicsi fény a remény
egyfolytában”

Avaros-latyakos
ködszagu éjben
zavaros-csatakos
szél szalad éhen.
Szerelem-paraszas
szem lesi régen:
oda lép, oda jár
éjfekeketében.

I HOPE

Elpirult a nap. Tél lett.
Hideg takarót kapott cserébe
a táj a nyári mosolyért.
Dérben didereg a határ,
az almafán csapzott madár
toll-borzolva, csont-borzongva
lágý tavaszra vár.
Csak egy csepp vagy kettő talán
a télnek csikorgós ajtaján
a könnye,
nem lesz jéggé, olyan forró,
pára lett, s párra vár
a fa ágán csapzott madár.
Hull már a hó. Szépen,
egyre-másra nő a bája,
dagasztja mellét a hidegben,
s mind belefagy, aki látja.
Fehér kabátot öltött a madár is,
gombnélkülít, le-lecsúszót,
meleget, de jégben úszót.
Csöpp szíve olvad csupa-télben:
„eljön a tavasz úgyis, el, értem!”

RINGATÓ

Csöndben kürtöli szét
éji dalát a halál.
Bújj el, vissza se nézz!
Húnyt szemet úgyse talál...

Rengő rét közepén
szunnyad Hold-szemü tó,
benne hűl a remény,
tündéreké, ragyogó.

Lágýan reszket az éj,
bennem sebre talál,
tündértó közepén
boldog mély odavár.

Csöndben kürtöli szét
éji dalát a halál.
Bújj el, vissza se nézz!
Húnyt szemet úgyse talál...

Vásárhelyi LÁTÓHATÁR ●VII. évf. 25. szám 2016/1. ●www.vasarhelyilatohatar.hu eVásárhelyi Látóhatár 2016/3.

Kiadja: HDK Hód-Biotech Kft. Felelős kiadó: Fuchsz Máté. Szerkesztőség: 6800 Hódmezővásárhely, Rudnay Gyula u. 49. fsz. 2. E-mail: benakk@gmail.com. Telefon: 06 20 280 2529 Főszerkesztő: Benák Katalin. Szerkesztőség: Borus Gábor, Hézsó Ferenc, Simon Ferenc, Soós Csilla. Fotográfus: Gaál Györgyi. Nyelvi lektor: Takátsyné Farkas Irén. Nyomda: Szoliter Nyomda Hódmezővásárhely, Benkő István nyomdavezető. Nyomdai előkészítés: Benák Katalin, Tóth Zsolt. HU ISSN 2061-8182 Ny.t. 163/0239/2/2010. ©Vásárhelyi Látóhatár. Minden jog fenntartva! Első közlésű, elektronikus formátumú, nyelviellenőrzött kéziratot fogadunk, mely tartalmáért a szerző vállal felelősséget. További információink megtekinthetők a www.vasarhelyilatohatar.hu portálunkon.

SZENTI FERENC

FÖL

Föl, fölmegek,
ha csak létrán,
akkor is!
Visz a szívem,
visz a lelkem,
visz az értelem –
Föl, fölmegek!
Hiába, hiába néznek
balga emberek:
az nekem több mint a Szerelem.
Már mondhatom, hogy híven,
hisz' a sok-sok évtized
arra intett:
ne le, ne jobbra-balra,
csak föl – akár az Égig-Égbe.
Lajtorján vagy énekelve.
Szóval, mondattal, tettel –
bármiképpen föl,
megint föl egyenesen, szépen.
Nem engedem másfelé magam.
A vérem is tudja, merre,
de azt is, hová és miért zúduljon:
ha kell, akár e Földre,
hogy fölemeljen – mehetek föntre;
az erre-arra nem lehet
az Ember hatalma
semminek okán;
inkább szegezve lennők
a Golgotán – nem hiába már?
Nem érdekel engem
semmi és senki más:
pilises és sábeszes – – –
A lélek s a test nem tréningelhető,
ahogy van, úgy igaz:
teremtve lett, nem génkezelve alkotott
– több mint pimasz, –
valami csúf akarattal
mondván: kiválasztatott – – –
Óriás-csöndben az Isten,
ám hangoskodnak az istenek
ordító magányt, s hamisat oltnak
a megszentelt földbe,
embernek szembe, fülbe, szívbe –
Sokatmondón hallgat Isten:
ugyan mit mond az Ember
a maga javára, miként
a Teremtés ellenébe
Ő nem helyez semmit büntetésbe.
Úgy tett mindent
a Kozmikus Rendbe,
hogy azt semmi és senki
meg ne döntse.

Az ember maga ellen
– nem Isten ellen – dönthet,
vagy megkegyelmez magának és mindeneknek
Teremtőjében,
de semmi másban –
Mondhatom, én is tántorogtam,
majdhogynem balra vagy jobbra léptem.
Sehová nem értem.
Jobb talán most se lettem,
csak fölnéztem egy picit magasabbra
– ebben a lentben – vigyázva arra,
hogy ne csalva, még ha megcsalatra,
csak úgy...
Ma délután az udvarban találtam
a létrát falnak támasztva,
s gondoltam, fölmegek rajta,
hátha elbírja iparkodásom
a tört tetőcserépig –
A cserép fölött láttam
a végtelen kék Eget,
és sóvárgón azt gondoltam,
– éppen-csak hirtelen? –,
hogy föl, ODA, fölmegek.

DANI IMRE

AKINEK LELKE

Akinek lelke
lakik most bennem,
vak lett, s valódi
vakká tett engem.

Akinek szíve
szorít most bennem,
bánata felnőtt,
fölnevelt engem.

Akinek kenyere
javát megettem,
sarokba szorulva
éhezik bennem.

Az, aki teheti,
adjon hát ennem,
szerető tenyerén
tartson meg engem!

**KUN-KERESZT
APÁTFALVA HATÁRÁBAN**
FOTÓ: KOVÁCS SZABINA

A VÁSÁRHELYI CSODA

A 63. VÁSÁRHELYI ŐSZI TÁRLATRÓL

A Vásárhelyi Őszi Tárlat léte önmagában is egy csoda. Egy olyan kiállítási fórum, amely 1954-ben indult és átélte – mondhatni túlélte – az elmúlt hat évtizedet. A kiállítás méltatói általában el szokták mondani, hogy a legrégebbi, folyamatosan megrendezésre kerülő országos képzőművészeti seregszemle, amely meg tudta őrizni sajátos arculatát a változó kortárs művészeti szcénában. Az induláskor vállaltan a vásárhelyi művészeknek, illetve a Virág utcai Alkotóház vagy a mártélyi művésztelep révén a városhoz kötődő művészeknek kívántak kiállítási lehetőséget biztosítani. Így kerülhetett a kiállítók közé Kondor Béla vagy Novotny Emil Róbert, akik budapesti létükre az itteni művésztelepi beutalásaik révén váltak „jogosultakká” a meghívásra. Apropó: meghívás.

A tárlat mindig meghívásos volt, és ez a hagyomány most is él, bár módosításokkal. A nyolcvanas években történt meg a meghívásos rendszer első felpuhítása, amikor erősen mutatkoztak annak jelei, hogy a hazai képzőművészeti főáram már nem a tárlat alatt fut. Ekkor a Képzőművészeti Főiskola végzős hallgatóinak meghívásával és itteni szerepeltetésével szerették volna a szervezők biztosítani a tárlat utánpótlását és megerősítését. Az azóta eltelt évtizedek több változást is hoztak – kurátori rendszer, külön felkértek meginvitálása, nyitott beadás lehetősége, internetes regisztráció – hogy csak néhányat említsünk.

De mindezek mellett van egy tényező, amin a szervezők nem akarnak, és hosszú ideig nem is fognak változtatni, ez pedig nem más, mint a zsüri intézménye. A szakmai szempontú válogatás azért sem hagyható el, mert 600-800 mű befogadására, illő kiállításban való tárlására az Alföldi Galéria nem képes. (Tegyük hozzá zárójelben: ennyi mű bemutatására Hódmezővásárhelyen egyetlen épület sem alkalmas.)

Tehát nem csupán a darabszám, de a szakmai szempontok miatt is szükség van a zsüri intézményére. A zsüriben, a mindenkori múzeumigazgatón (aki a zsüri elnöke is egyben) és a kiállítás kurátorán kívül még két-három művészettörténész, az előző évi Tornyai-plakettes művész, valamint festő-, grafikus- és szobrászművész vesz részt. Az utóbbi években ez egy tizenkét-tizenhárom tagú testületet jelentett, míg az idei évben úgy alakult, hogy egy nyolc főből álló grémium válogatta a kétszázötvenhárom művész által beadott hatszázhuszonhárom alkotást. A két napos kemény szakmai munka eredményeként százharminchárom alkotónak összesen kettőszázhárom műve maradt benn a kiállításban. Ez a darabszám ötven-hatvannal alatta marad az utóbbi évtizedben kiállított művek számánál. Ezért volt kissé furcsa a kiállítás rendezőjének (jelen sorok írójának) a termek levegősen elegáns rendezhetőségének élménye.

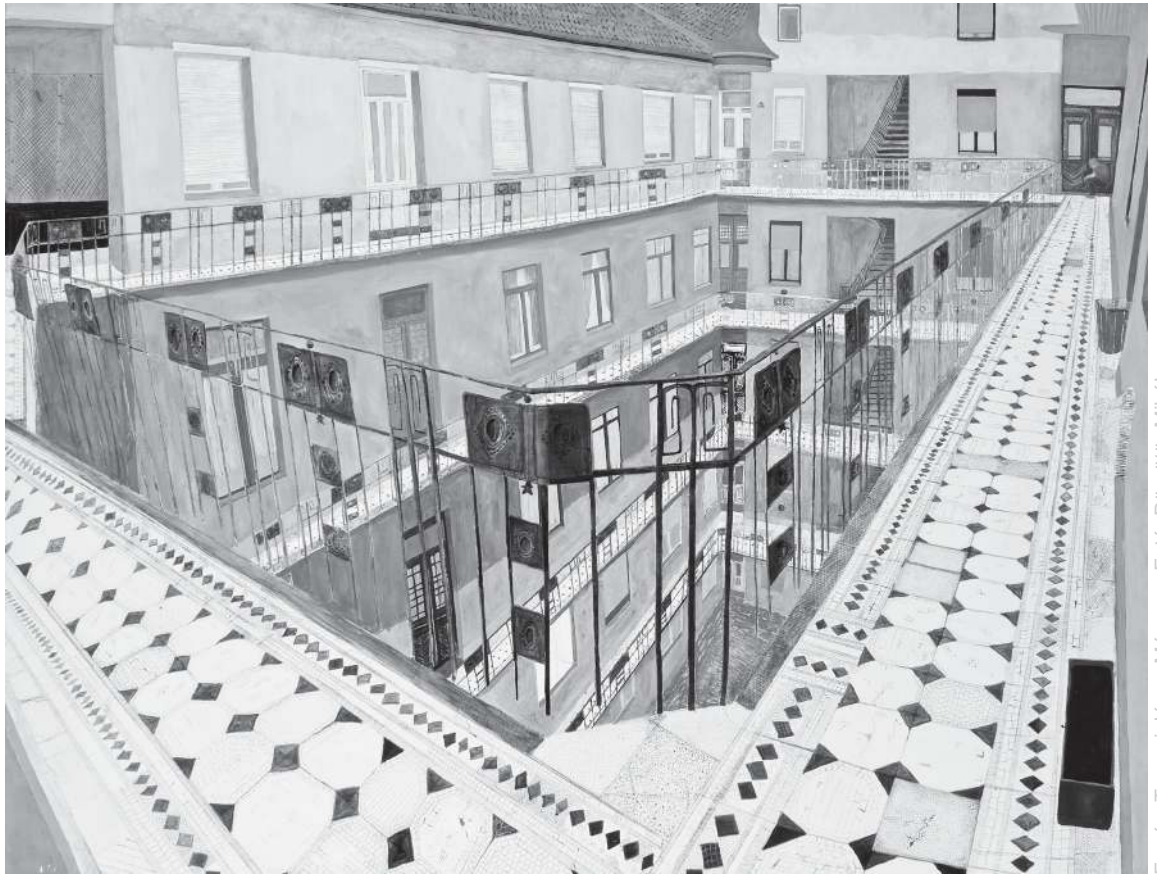
Az idei rendezés elveiben – talán a laikus tárlatlátogató számára is érzékelhetően – igyekezett rendhagyó lenni, és amennyire az anyag engedte új összefüggéseket felvillantani a kiállításban bennmaradt műtárgycsoportok között. Így kerülhetett az Alföldi Galéria Kossuth-téri szárnyának egyik különbejáratú termébe az úgynevezett „intermédiák” művek csoportja, – itt Radics Márk, Donka Gergely, Szvet Tamás vagy Sándor Eszter műveire kell gondolni –, melyek a tárlaton mindig kisebbségben lévő geometrikus absztrakt művekben találták meg társaikat – Nagámi, Magén István vagy Minya Mária alkotásaiban. Ezzel a tereppel jól összehasonlítható szemléleti oppozíciót jelent a hagyományokat nem elvető, hanem azokat megújító művek, illetve művészek sora a szomszédos különbejáratú teremben. Földi Péter, Kalmárné Horóczy Margit, Darázs József, Sejben Lajos vagy a vásárhe-

lyi Szabó Péter műveit láthatjuk itt, s ezek az alkotók a népművészetet, a törzsi művészetet vagy az archaikus kultúrák művészetét gondolják tovább, parafrázálják vagy innovatív módon törnek azok megújítására. Éppen azért, mert e „különtermek” önálló szemléleti egységeknek adnak otthont, nem volt lehetőség a grafikai jellegű művek egy térben való elhelyezésére. Így a grafikák, az egyes művek stílusához vagy tematikájához illő festmények és plasztikák közé rendezve nyerték el végleges helyüket a kiállításban, s ezzel próbálta a rendező az egyes műfajok (festmény, grafika) közötti rögzült hierarchiát felszámolni.

Az idei tárlat díjazottjai között szép számmal találunk fiatalokat, hiszen a huszonkét díj közül azoknak több mint a felét a huszas, harmincas éveiben járó művész nyerte el. Felsőrolásuktól most eltekintenek, hiszen a katalógus szépen dokumentálja személyüket és munkásságukat.

Kondor Attila műveiről, – aki a 63. Vásárhelyi Őszi Tárlat fődíját, a Tornyai-plakettet kapta – viszont beszélni kell. Az 1974-es születésű festőművész a Magyar Képzőművészeti Egyetem elvégzése után a Sensaria művészcsoport tagjaként jelentkezett először a Vásárhelyi Őszi Tárlatokon. Részt vett a Vásárhelyi Képzőművészeti Szimpózium munkájában is, és 2015-ben egyéni kiállítása volt a Tornyai János Múzeum földszinti termeiben. A klasszikus és keleti filozófiákban járatos alkotó metafizikus tartalmak érzékeny festői ábrázolásával feszegeti a valóság és nemlét határait, a látott és tükrözött világ lételméleti viszonyait. Az idei tárlatra beadott művei is ennek a problematikának három arculatát villantják fel, és ha marad a nézőben e műveket látva kérdés, jövőre, a Tornyai-plakettes művészek kijáró kamarakiállításán részletesebb és teljesebb kifejtését remélhetjük tőle 2017 októberében.

□ Nagy Imre

Forrás: Tornyai János Múzeum. Fotó: Dömötör Mihály

KÓSA GERGELY
Négy per három — Bulcsú utca 21/A.

Forrás: Tornyai János Múzeum. Fotó: Dömötör Mihály

TAMÁSI CLAUDIA
Képzeltetés I.

ALKOTÓHÁZAK ÚJJÁSZÜLETÉSE

Hódmezővásárhelyi Alkotóház

Vásárhelyen az intézménnyé válás kezdete Kurucz D. István festőművész nevéhez fűződik, aki 1953-tól Tükör utcai szülői lakóházát bocsátotta alkotóházként a vendégművészek rendelkezésére. Az Alkotóház és művésztelep vezetője Almási Gyula Béla festőművész és városi tisztségviselő lett 23 éven keresztül, egészen 1976-ban bekövetkezett halálig.

Helyi kezdeményezésre a Budapesti Képzőművészeti Főiskola nyaranta a növendékeinek gyakorlatot rendelt el a Szabó Iván szobrászművész vezette művésztelepen.

A művésztelep erősödésének köszönhetően az Alkotóház kinőtte magát. Az Alap 1963. szeptember 4-én megvásárolta a Virág utca 3. szám alatt lévő házingatlant dr. Wirth Márton belgyógyász főorvostól, aki a művészek nagy barátja volt. Az új alkotóház a mai napig alkotási lehetőséget, továbbá szállást és vendéglátást nyújt az alkotóművészek számára.

Az alkotóházat 1976. szeptember 15-től Fodor József festőművész vezette 29 éven át feleségével, Zsuzsannával együtt, 2005-ben történt nyugdíjazásukig.

A művésztelepek bezárásával és a központi támogatás megszűnésével a ház kihasználatlanul állt volna, ha az akkori városvezetés ezt felismerve a művészekkel együtt el nem indítja 1998-ban a szimpóziumok sorát.

Művésztelep

Az alkotóházak mellett a munka másik fontos helye a Művésztelep (volt kollektív műterem), mely 1966. november 20-án került átadásra. Építésének indoka az volt, hogy a korábbi közös műterem – amit Plohn József fotográfus hagyott a városra azzal a kikötéssel, hogy a fiatal tehetségeknek műterem lehetősége legyen – városrendezési okok miatt szanálták. Az új létesítmény az akkori Művészeti Alap kezelésébe került át napjainkig azon feltétellel, hogy a mindenkor a műteremmel nem rendelkező művészek kapjanak itt alkotási lehetőséget havi térítési díj ellenében.

Mártélyi Alkotóház

Valamikor a mártélyi Tisza-parton dolgozott Tornyai János, Endre Béla, Rudnay Gyula és még számos jelentős művésznünk megörökítve műveikben a tájat a benne élő emberekkel. A Mártélyi Alkotóházat 1956-57. évben a Városi Tanács építtette a Képzőművészeti Alappal közös fedezeti forrásból. Amikor az épület elkészült, a város átadta az alapnak. Nyaranta évtizedek óta a művészek és a művészet paradicsoma.

Rekonstrukció

A központi szervezet sorsfordító változásokon ment keresztül az elmúlt tíz év során.

2012-ben Közalapítványból Közhasznú Nonprofit Kft.-vé alakult. A cég alapítója és tulajdonosa a Magyar Állam, képviselője a Nemzeti Erőforrás Minisztérium, a nemzeti erőforrás miniszter.

Az átalakulás maga után vont sok veszteséget is, közülük számomra a legfájóbb pont, a Tornyai örökében létrejött Mártélyi Alkotóház bezárása volt. 100 év művészeti törekvéseire került lakat. Az évekig tartó bezártság miatt a ház állaga romlásnak indult és a művészek szomorúan figyelték évről évre a pusztulást. Mérőföldkövet jelentett, amikor a jelenlegi vezető dr. Hóvári János főigazgató munkába állása utáni első látogatása kapcsán felismerte, hogy sürgős változtatásokra lesz szükség. A felsőbb vezetés és a közös akarat eredményeként 2015-ben a MANK felújított Mártélyi Alkotóháza ismét megnyitotta kapuit.

A MANK megalakulása óta egyik legjelentősebb előrelépéseként elindította az alkotóház- és művésztelep-rekonstrukciós programot.

HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI ALKOTÓHÁZ ▲ DÍSZÍTŐELEM ÉS ▼ FELÚJÍTOTT PINCE

FOTÓ: HERBST RUDOLF

A Magyar Alkotóművészeti Közhasznú Nonprofit Kft.(MANK) 2015-től kezdte el az alkotóház rekonstrukciós programjának részeként a Hódmezővásárhelyi Alkotóház, Művésztelep és a Mártélyi Alkotóház felújítását.

A MANK legfőbb célkitűzése, hogy hatékonyan működő alkotóművészeti szolgáltatási rendszert építsen fel, amelyet egy gazdaságosan üzemeltetett ingatlanvagyon támogat. Így ezen belül célja a tulajdonában lévő alkotóművészeti célú ingatlanvagyon felújítása és működtetésének racionalizálása. A felújítást követően az alkotóművészek továbbra is a MANK Magyar Mecénás Programján (MPP) keresztül, jelentős támogatással, azaz az önköltségi/teljes ár 40 százalékáért vehetik igénybe az alkotóházakat.

Szerencsésnek érzem magam, hogy tíz éve részt vehetek az Alkotóházak és a Művésztelep életében. A családom élete szorosan összefonódott a kultúrával és ezen keresztül a művészettel. Könnyű volt ilyen háttérrel a munkámra hangolódnom. Közeli kapcsolatom alakult ki a művészekkel és a várossal együttműködve.

Az alkotóház-vezetői munka különleges körülmények között talált meg. Egy napon felhívott messze szakadt földink, aki a családunk barátja. Elmesélte, hogy a szomszédjában lakik a Magyar Alkotóművészeti Közhasznú Nonprofit Kft. jogelődjének a Magyar Alkotóművészeti Közalapítványnak a vezetője. Az egykori igazgató tudta, hogy hódmezővásárhelyi illetőségű a szomszédja, ezért hozzá fordult a tanácsalanságával. Régóta kerestek a megüresedett alkotóház-vezetői posztra egy embert, aki ismeri a helyi művészeket és kapcsolatot tud teremteni a MAK szervezet és a városvezetés között. Barátunk megkérdezte, hogy ismerem-e erre a feladatra alkalmas személyt. Megígértem, hogy utánajárok. A hallottakat elmeséltem édesanyámnak, aki néhány másodperc leforgása alatt nekem szegezte a kérdést: – Vállalnád?

2006 óta szinte egyggyé váltam a munkámmal és a házakkal. A művészek különleges világba kalauzoltak, ez arra ösztönzött, hogy a lehető legtöbbet segísem a munkájukat. Három épület tartozik a felügyeletem alá, három funkcióval. A Virág utcai Alkotóház a belváros szívében régi békebeli polgári hangulatban, műemléki környezetből körülölelve fogadja a művészeket. Másik egység a Kohán György utcai Művésztelep az ott alkotó, bérlő művészekkel. Végül az alkotás mellett a pihenni és feltöltődni vágyóknak a Mártélyi Alkotóház, mely a Tisza holtágának lehangulatosabb pontján helyezkedik el.

www.herbstfoto.hu

A Nemzeti Kulturális Alap támogatása, az EMMI által biztosított forrás, és a MANK saját bevételei révén valósulhatott meg a hódmezővásárhelyi házak rekonstrukciója. A budapesti D.V.M. Construction Fővállalkozó Kft. és a Gyulai Bozó-Architektúra Kft. kivitelezőinek szakszerű munkájával indult el a felújítás. Az épületek korszerűtlenek és rossz műszaki állapotúak voltak. Mindkét ház teljesen megújult kívül-belül, felújításra és megerősítésre kerültek a tetőszerkezetek, új burkolatok kerültek beépítésre, teljeskörű műszaki felújítást végeztek gépészeti és elektromos modernizációval.

Magam sem hittem, hogy a mártélyi bázis mellett, egy éven belül a két másik helyszín is megújul. Izgalommal álltam neki lehetőségeimhez képest a munkának, hogy a házak minden körülmények közt megőrizhessék az évtizedek alatt kialakult szeretett miliójüket.

A Virág Utcai Alkotóház kapcsán legfontosabbnak a „vásárhelyiség” megőrzését tartottam szem előtt, lokálpatriótaként a helyi értékek megjelenése mellett kampányoltam. A homlokzat kialakításakor megmaradtak a helyi művészek által megtervezett kerámiák, amelyek a ház belső tereinek a díszítő elemeit jelenítik meg. Antik bútorokkal van berendezve a ház, a mendemonda szerint még a sárospataki várból is származhat némelyik darab. Fontos előrelépés, hogy a bútorokhoz illő lámpák kerültek elhelyezésre, melyek egyedi tervezésű, 100%-ban kézműves magyar termékek. A kapualj 1900-as évekbeli díszítése egy vásárhelyi vállalkozó segítségével megmenekült a pusztulástól.

Legnagyobb fegyvertény a kihasználatlan romos pince közösségi térré alakítása lett. A házhoz közel, több feltáratlan pincelejárát és alagút is van a Belvárosi Katolikus Templom és Károlyi ház között, így elmélekedéseimben sokszor vontam párhuzamot az eltemetett pincelejáratok és a ház pincéje közt. A felújítás lebonyolítására Békés megyéből érkeztek a kivitelező mesteremberek. Számukra kézenfekvőbbnek tűnt, hogy az általuk birtokolt homokfűvott békési téglá, megfelel a pince kibélelésére, nekem nem volt kérdés, hogyha tégláról van szó, csakis egy fajta jöhet szóba, a híres hódmezővásárhelyi pecsétes téglá. Azt gondoltam, könnyű dolog lesz összegyűjteni néhány raklapnyi téglát, de tévedtem. A világhálón keresztül osztottam meg a felhívásomat, és a helyiek rendkívüli segítségben részesítettek. Kaptam felajánlásokat, jártam nagyon sok helyen a téglák után kutatva. Végül nehézségek árán összegyűlt az ezer darab, és egy kedves helyi gyűjtő révén ritkán előforduló téglákkal is bővíthetett a paletta. A ház hódmezővásárhelyi hangulatát csaknem negyven fajta pecsétes téglá őrzi.

A Művésztelep teljesen újjászületett és új funkcióval bővült, egy kiállító közösségi tér jött létre. Modern falai közé melegséget vitt a helyi mester által épített kályha hangulata. Hőszigetelték az épületet, kicserélték a nyílászárókat, és sor került a teljes gépészet cseréjére is. Négy műterem várja a művészeket, amelyből háromban pályázati úton kiválasztott művészek alkothatnak kedvezményes bérleti díj fejében, a negyedik pedig közösségi műteremként funkcionál. A kiadatlan műteremben rendezhetők kiállítások, és azoknak a művészeknek, akik az alkotóházban szállnak meg lehetőségük lesz nagyobb méretű alkotásokat készíteni. Működésük és részkaromógép használatára is.

A szobák és műtermek elnevezésével azok előtt tisztelgünk, akiknek jelentős szerepe volt a házak és a művésztelep kialakulásában. Az alkotóházban Tornyai János, Endre Béla, Szabó Iván, Kurucz D. István, Almási Gyula Béla és dr. Wirth Márton szoba, a Művésztelepen Fejér Csaba, Fodor József, Csikós András és Szalay Ferenc műterem került kialakításra.

Hálás vagyok azért, hogy mindhárom komplexum egyszerre született újjá, amire eddig nem volt példa. A vásárhelyi és mártélyi művészeti életnek az alföldi művészet kialakításában mindig jelentős szerepe volt.

Mezei András „József Attila-díjas” magyar író, költő, szerkesztő 1997. november 11-én keltezett levelében a következőket írta:

„A Hódmezővásárhelyi Festőiskola a magyar kulturális örökség része. A hódmezővásárhelyi kis alkotóházacska annak epicentruma. A Mártélyi alkotóház a maga mivoltában is országosan fontos bázisa évről évre azoknak a képzőművészeknek, akiket az a táj ihlet és barátságokkal, kötődéseikkel odatartoznak.”

Feladatom, hogy „örtüzként” vigyázzam a lángot a munkám, a városom és elsősorban a művészek érdekében.

Remélem, a megújult Alkotóházak és a Művésztelep a több évtizedes hagyományainknak megfelelően a jövőben is a kortárs képző- és iparművészek alkotótevékenységét szolgálhatja, hozzájárulva a magyar alkotóművészet, valamint a „Vásárhelyi Iskola” fejlődéséhez, továbbéléséhez.

□ Rapcsák Katalin

HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI ALKOTÓHÁZ

FOTÓ: MÁDOS GÁBOR

MÁRTÉLYI ALKOTÓHÁZ A HOLT-TISZA FELŐL

FOTÓ: MÁDOS GÁBOR

MŰVÉSZTELEP

FOTÓ: BENÁK KATALIN

FÜREDI EMLÉK

Megfakult írások között lapozgatók az örökös rendteremtés szándékával, s váratlanul egy sárguló újság akad a kezembe: a Veszprém megyei *Napló* 1976. május 29-i száma, amelynek hétvégi kulturális melléklete „Európai színvonalon, hazai ízekkel” címmel tudósít arról, amit az alcím jelez: „Megnyílt a vásárhelyi művészek kiállítása a füredi galériában.”

Megnyitót mondott Horváth János, a Veszprém megyei Pártbizottság titkára, s a sajtóban közölt képen a titkár mellett a mi Dömötör Jánosunk áll. Horváth János – a címből is érzékelni lehet – nagyra értékelte a mi piktúránkat.

A dokumentumok nélkül is sokszor eszembe jut ez a kiállítás, meg a velejáró kétnapos balatoni kiruccanás, mert az ötlet és a szervezés egy része hozzám köthető, no meg a munka dandárjában igen ritka volt az ilyen felüdülés, ilyen kellemes társaságban.

Már régóta közre akarom ezt adni, kövessék, folytassák a maiak is, mert mi akkor, mind a két fél részéről hangoztatva, hagyományteremtő szándékkal gondoztuk a kapcsolatot, s a kiállítást.

Az ötlet egy osztálytalálkozón pattant ki az agyamból, amikor – a ma már néhai – Hegyaljai Pista közölte élete nagy fordulatát: városi titkár lett a nemrég városi rangot nyert Balatonfüred pártbizottságán. Viszonylag kész tervet vázoltam Pistának, és közöltem: mi akár évtizedekig változatos tematikájú alkotásokból tudunk izelítőt nyújtani a füredi és az ott vendégeskedő érdeklődőknek az alföldi képzőművészet repertoárjából.

– Nekem ez különösen jól jönne – fogadta a felvetésemet Pista –, mert új fiú vagyok a városban, üzemből jöttem, meg fognak lepődni, hogy ilyen irányú affinitásom és kapcsolataim is vannak. Beszélék a közvetlenül érintett kulturális illetékesekkel, s rövidesen jelentkezem.

Még szót ejtettem a mi vendégeskedő szándékunkról, hiszen Balatonfüred közelében ott van Tihany, a csopaki rizling, szemközt Siófok és környéke. Ha már ott vagyunk...

Odahaza mindketten a szervezéshez láttunk, én a városok kapcsolatát Lehmann István (sokak Stefije) tanácselnök-helyettesre, a kiállítás sorsát dr. Dömötör János múzeumigazgatóra bízam.

Az itt élő művészek zöme korosztályomhoz tartozott, az emberi és munkakapcsolatom korábban az egyhetes dunántúli körúton alapozódott meg és mélyült el, amit Dömötör János a Képzőművészek Dél-Alföldi Szövetsége égíste alatt szervezett.

A BALATONI GALÉRIA LÉPCSŐIN

Állnak ►: dr. Dömötör János igazgató, Makai Ferenc balatonfüredi műv. oszt. vez., Csikós András festőművész, Gál József vásárhelyi műv. oszt. vez., Erdős Péterné, Lehmann István vásárhelyi tanácselnök-helyettes, Hegyaljai István, a balatonfüredi pártbizottság titkára. Ülnek ►: Csizmadia Zoltánné, Németh József Munkácsy-díjas festőművész, Fodor Márta, Fodor Józsefné, Szabó Dániel, a vásárhelyi pb. oszt. vez., Hegyaljai Istvánné és Csizmadia Zoltán festőművész

TIHANY ÉS SZÁNTÓD KÖZÖTT A KOMPON

Fodor József, Csikós András, Erdős Péterné, Fodor Józsefné, Erdős Péter, Szabó Dániel, Gál József

A veszprémi Csizmadia Zoltán az év felét Mártélyon és a Virág utcai Alkotóházban töltötte. Maig őrzöm egy levelét, amelyben a segítségemet kéri egy mártélyi tanya megvásárlásához.

A művészek szövetségbe tömörítése és valamiféle közösséggé kovácsolása nekem munkaköri kötelességem volt. Ismertem és szem előtt tartottam a 20. század jeles szobrászának, Medgyessy Ferencnek a véleményét, aki szerint: „Művészeket szervezni annyi, mint egy marék bolhát nyitott tenyéren megtartani!” Ezt Dömötör János gyakran emlegette, mintegy vigasztalásképpen...

De kanyarodjak vissza a körvonalazódó balatonfüredi kiállítás, és a megnyitóhoz kapcsolódó kirándulás szervezéséhez. A többség pártfogolta a kezdeményezést, és kezdett kialakulni az utazást is vállalók csapata is, de a többiek is szívesen adták alkotásaikat a kiállításra. Rendszeres kapcsolatban álltunk a fürediekkel, Makai Ferenc művészeti referens Vásárhelyen járt a nyitott kérdések tisztázásáért.

A képeket Dömötör János Fejér Csaba és Németh József segítségével összeválogatta, megszervezte az elszállítást, a rendezést a fürediek vállalták.

Három gépkocsiból állt a konvoj: a városi tanács kocsija a tanácsiakkal és velem, Csikós Bandi különleges és ezért feltűnő nyugati típusú kocsija, amit a Japánban eladott kilenc darab képe árából vett (Vásárhelyen mástól a japán művészettörténészek nem vásároltak...) és középen jött Fodor József, az új zsigulival, friss jogosítvánnyal. A művészek és a hozzátartozók a Bandi és a Jóska kocsijában foglaltak helyet. Időben, baj nélkül odaértünk.

A fürediek a Balatoni Galériában rangos megnyitót szerveztek, s a megyei lap tudósításából kiderült, hogy a megyei titkár jól ismerte és kiváló minősítést adott a vásárhelyi piktúrának. Kiemelte: az Alföldi realisták őrzik hűségüket a hagyományaikhoz, „... az alkotó és alakító-küzdő, a természettel, önmagával és társaival viaskodó, s az öt körülvevő környezet történéseinek művészi eszközökkel való hiteles megragadása lehetséges európai színvonalon, európai korszerűséggel.”

Természetesen, név szerint megemlíttette a két Veszprém megyei alkotót, akik művészi hitvallásukkal kötődnek Vásárhelyhez.

Azt hiszem, ennél többre mi nem számítottunk, jólesett, hogy az ország túlsó végén egy megyei vezető így méltatja a mi alkotói közösségünk művészi produktumait. Bizony kihúztuk magunkat, mindenki zsebre vágta a méltatásból őt megillető részt. Jó volt akkor, ott, vásárhelyinek lenni.

Hegyaljai Pista és én összenéztünk, és az összegző pillantásunk azt sugallta: „No, koma, érdemes volt, mert ennek a szép termésnek mi voltunk a magvetői!” Most, évtizedek távlatából forgatom a megsárgult hírlapot, s nem tartom újságírói túlzásnak, amikor azt írta: „... a megnyitót dr. Dömötör János élvezetes tárlatvezetése követte.” Igen, a mi Jánosunk ezúttal is „hozta a formáját”.

Ez év májusában, negyven éve történt mindez. A kerek évforduló kötelez a megemlékezésre az akkori siker pedig a folytatásra biztat. Városunk hírnevének öregbítése mindig aktuális, és kötelező.

□ Szabó Dániel

Képek forrása: Fodor Józsefné

A HAGYOMÁNY ÉLŐ FOLYTONOSSÁGA

A 63. Vásárhelyi Őszi Tárlat kiállítói között föltűnt, hogy két ismert alkotó, Erdős Péter és Hézsó Ferenc festőművészek munkásságát hosszú évtizedeken keresztül mindig megtaláljuk a bemutatott alkotások között, mely lassan a 60. évet közelíti. A hagyomány élő folytonosságát szem előtt tartva idézzük föl művészi életpályájuk állomásait a Vásárhelyi Őszi Tárlat kapcsán.

• A festészetén kívül mely művészi tevékenységgel foglalkoznak még?

E.P. A pályámat tanárként kezdtem, később váltam önálló alkotóvá. Művésztanárként viszont három alkotótáborban segitettem az ifjabb tehetségek kibontakozását (Tiszakürt, Mártély, Szálka). A festészet mellett szobrászattal is foglalkozom. Főleg dombormű portrékat készítek bronzból vagy rézdomborítással. A Bethlen Gábor Református Gimnázium panteonjában már nyolc ilyen portrém van. Jelen személyekről további tíz domborművem található intézményekben, házak falán, közterületen.

Legfőbb plasztikai munkám a nagyméretű *Vásárhelyi Testamentum* – rézdomborítás kompozíció. Tervezek könyvborítót, címert: Mártély, Mindszent. Pontosítottam Hódmezővásárhely címéret.

H.F. A budapesti főiskola jóvoltából festő tanári diplomával tértem vissza szülővárosomba, negyven évig gyakoroltam hivatásomat. Ezzel párhuzamosan teremttem meg azt a sajátos alkotói tevékenységet, amely a festészeti technika mellett emlithető, mint pl. gobelin, tűzzománc, mozaik, kerámia és grafikai eljárások. Ezek között állami megbízatásos munka is szerepel. A művészi alkotómunka és a tanári pálya számomra egymást kiegészítette, és úgy érzem, hogy mindkét területen törekedtem a megszerzett ismeretek alkalmazására.

• Hogyan kezdődött az Őszi Tárlaton való részvételük?

E.P. Gyermekkorom óta természetes volt számomra a művészi környezet. Képzőművész szüleim példája inspirált a sok rajzolásra, festésre, és arra, hogy munkáimat közönség elé tárjam. Már 1952-ben és 1953-ban részt vettem szakköri és megyei grafikai kiállításon. 1954-ben Galyasi Miklós múzeumigazgató hívott meg az első Vásárhelyi Őszi Tárlatra, ahol édesapámmal együtt szerepeltünk, én egy olaj *Őnarcképpel*. Ekkor 16 éves voltam. Miután a főiskolát 1960-ban elvégeztem, azóta folyamatosan részt veszek ezen az országos hírű bemutatkozáson. Több munkajutalomban, közönségdíjban részesültem, és megkaptam a Mónus István-díjat.

H.F. 1961 óta – 55 éve – megszakítás nélkül szerepelek ezen a kiállításon. Ekkor még utolsó éves főiskolás voltam, ezért nagy megtiszteltetésnek éreztem. Sikertől kialakítanom az önálló festői arculatomat, ennek következtében a folyamatos bemutatkozás elismeréseként 1974-ben elnyertem a Tornyai-plakettet és a következő években több alkalommal Vásárhely díját ill. egyéb munkajutalmakat. Ez a folyamatos szereplés természetesen megfelelő önbizalommal tölt el, és úgy vélem, hogy Erdős Péter barátommal megalapozásként mi is hozzájárultunk az Őszi Tárlatnak azon biztos építményéhez, amelyre most oly mértékben és látványosan ráépül a fiatalabb generációnak színes nemzedéke, mely meghatározza a Vásárhelyi Őszi Tárlat keresztmetszetét.

• Milyen hatással van Önökre egy ilyen rangos kiállításon való részvétel, elismerés?

E.P. Nem azért festek, hogy díjat, vagy külön elismerést kapjak, hanem az alkotás örömeért, hogy megőrkítsem az élményeimet, és a gondolataimat megosszam másokkal.

ERDŐS PÉTER ÉS HÉZSÓ FERENC
FESTŐMŰVÉSZ BARÁTOK

Jó érzés olyan alkotókkal együtt bemutatkozni, akik magas szakmai színvonalat képviselnek, s én is társuk lehetek.

H.F. Számomra az Őszi Tárlat mindig a legfontosabb készülőési pont volt. Az éves munkámat úgy időzítettem, hogy erre a kalandos bemutatkozásra igyekeztem a legjobb alkotásaimat elküldeni.

Úgy vélem, hogy itt szégyenteljes dolog volna gyenge vagy érdektelen képeket közönség elé tárni. Az engem ért szakmai kritikákból és a közönség egyes véleményeiből az derült ki, hogy változó módon, de visszaigazolták ezt a szándékot, s ezért számomra is mind a mai napig fontos szereplési lehetőséget jelent ez a csoportos bemutatkozás. Természetesen nem helyettesíti az időnként megismétlődő egyéni kiállításokat, de a folyamatos szereplés inspirál az igényes szakmai teljesítményekre.

Ha díjat és elismerést kapok, az mindig jóleső érzéssel tölt el. Ezért is szeretném a továbbiakban a közönség és a szakma figyelmét fenntartani a kiállításon bemutatott képeim iránt.

• Korosztályukból a 63. Vásárhelyi Őszi Tárlaton kik gazdagítják még a tárlat anyagát?

H.F. Ha nem is a kezdettől, de legtöbb tárlaton kiállító művész között van még Kő Pál, Tóth Sándor, Kiss György szobrász, Giczy János, Földi Péter, Szok Iván, Kéri László, Sonkoly Tibor, Fülöp Erzsébet festő és Sulyok Gabriella grafikus.

A folyamatosan változó társadalom hatással van a művészetre, mely megjelenik az alkotásokban is. A művészek a beadott műveikkel jelentősen hozzájárulnak a Vásárhelyi Őszi Tárlat sikeréhez, mely egyben visszajelzés is számukra.

□ Benák Katalin

A MŰVÉSZET TÁRSADALOMBAN BETÖLTÖTT SZEREPE

Beszélgetés Radics Márk képzőművésszel

Eddig két fotóalbuma jelent meg, ezért sokan fotóművésznek ismerik, holott más területeken is, képzőművészként találkozhatunk alkotói tevékenységével. 2016-ban létrehozta a MűHáz Egyesületet. A 63. Vásárhelyi Őszi Tárlaton az *R50 II/I* című művével szerepel, míg a Művésztelep legutóbbi kiállításán több alkotásával. Az Emlékpontban egy speciális installációt mutatott be az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményeinek 60. évfordulójához kapcsolódóan.

• A fiatalok szeretik az új utakat, új lehetőségeket...

Nagyjából tisztában vagyok a határainnal, ami nem a kísérletezésre vonatkozik, hanem a lehetőségekkel való élésre.

Lehet a határokat feszegetni, amit nagyon sokan úgy tesznek, hogy nincsenek birtokában olyan készségeknek, s olyat csinálnak, amit nem tudnak uralni, csak nagyon akarják.

Inkább a látószöveget próbáljuk tágítani. Olyan nagyon újat nem igen lehet kitalálni. Maximum a hatások újak, hisz a világ fejlődik, változik, de alapvetően nincs új. Amit én csinállok, olyan embernek érdekes lehet, aki hasonlóan látja a társadalmat.

Sokkal több dolgot tudnék ebben a városban tenni. Szeretném, ha mindazt, amit én tudok, amihez én értek, azt átadhatnám másoknak. Itt, ebben a városban. Jó dolog a műélvezet. Már a gyerekeket is meg kellene tanítani a művek befogadásának mikéntjére, hogy hogyan lássanak meg benne valamit, mert nagyon jó érzés megérteni egy alkotást.

Németországban csinálhatok kiállítást, de ott annak nincs akkora jelentősége, mintha itthon lenne, mert ott más foglalkoztatja az embereket.

• Művészet és mindennapok...

Sokat beszélgettünk a művészetről, hisz nagyon fontos szerepet tölt be a társadalomban. Vannak, akik hasonlóan gondolkodnak róla, mint én. Mindegy, hogy hol vagyunk. Az alkotás nem helyhez kötött, mint a friss levegő. Amikor azt beszívjuk, majd kifújuk, akkor rajtunk át áramlik ki, melyben mi magunk is benne vagyunk. Bárhol tudok alkotói tevékenységet folytatni.

A *Vásárhely Könyv* után készítettem egy színes sorozatot, olyan képeket, amelyek a színekről szóltak. Az volt az alcíme, hogy *Amerika keresése* itt a környezetünkben, Csongrád megyében. Úgy próbáltam fényképezni, mint ahogy a színes fényképezés úttörője. A téma mellett a letisztult színek kompozíciók adnak egy plusz jelentésréteget, hiszen Székkutatson is meg lehet találni Amerikát. Vicces lenne egy ilyen fotót látni, de ez csak szemléletmód, fontos, hogyan vágom ki a képet a valóságból. Ez komoly dolog!

• Alkotói tevékenységében fontos szerep jut a szimbólumoknak...

Foglalkoztatnak a politikai szimbólumok. Ki vannak sajátítva. Ilyen műforma létezik a művészetben is, a kisajátítás művészete – appropriation art. A politikai szimbólumokat a kultúrák kisajátították pl. az ótágú csillagot, horogkeresztet. Sokan azt se tudják, hogy eredetileg mit szimbolizált, s mi történt az 1930–40-es években. Az európaiak szeme mindjárt a vért látja. Fölmerül a kérdés: Milyen alapon sajátít ki bárki is egy alapszimbólumot?

Miért foglalkozom ezekkel? Azért, mert sem egyénileg, sem társadalmi szinten nincs még feldolgozva. Hiányzik a rendszerváltozásunkból a gyász, a felelősségvállalás.

Azt mondta egy nálam kicsit fiatalabb művész, mikor a "kádározós" dolgaimról beszéltem neki: – Ne foglalkozz a múlttal, csak a jövővel! Úgy gondolom, foglalkozni kell a múlttal, s arra kell építeni a jövőt. Nem lehet csak úgy elfelejteni, amin szocializálódott az ember. Nem egyik pillanatról a másikra változunk meg. Ha az ember jó helyre tudja az agyában eltenni a történeteket, akkor racionálisabban értékeli a múltat. Majd a gyász után a hiányt fel lehet tölteni új dolgokkal.

Ezért is a *Feldolgozatlan múlt* azoknak a dolgoknak az alcíme, melyeket az elmúlt három évben csináltam.

• Hogyan születik egy alkotás?

Meglátom, megálmodom az agyamban a tárgyat, mert én tárgyakat készítek. Amikor az agyam összerakja a tárgyakat, mint egy képzeletbeli kollázst vagy makettet, működni kezd. Utána analizálok, elemzem, s végül elkészítem.

Mitikusnak hangzik, de először gondolatban jelenik meg. A *Brigádgömbnél* pl. egy gömbön – földgömbön – mint a tökéletes formán jelennek meg a szocialista brigád jelvényei.

• A Műcsarnok alkotása miatt ólomból készült?

A Műcsarnok mindig is furcsa intézmény volt. Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat igényei és szervező munkája alapján épült nagyon sok magánember hozzájárulásával. Kezdetben mindenkinek helyet adott, majd kezdődtek az érdekellentétek a későbbi művészcsoporthoz való megjelenésével, illetve a konkurenciaként fellépő fiatalok okozott átmeneti gondokat. Ezért is lett egy időben a hagyományörzés címszó alatt a maradiak fellegvára. Többnyire nagy szalonkiállításokat rendeztek sok résztvevővel, majd – államosítás –, a szocialista realizmus – nem engedték be a nem rendszerközelű művészeket. A rendszerváltozás után szintén egy bizonyos réteg által megélt kirekesztés – most, hogy megint átalakult, mások nem teszik be a lábukat oda. Mindig is terhelt volt az épület, a terheltség, súly szimbóluma az ólom. A Műcsarnokban kiállítani presztizs volt mindig, meg lesz is...

S hogy miért ólomból készült? Ennek is jelentősége van. Korábban egy művészcsoporthal a parlamentet készítettük el plüssből. Az ólom szürke, nehéz, mérgező anyag, nem nyúl hozzá senki... Nem árulhatok el mindent, mert akkor oda a műélvezet, s ettől nem akarom megfosztani a nézőt.

• Performance világa...

A Wajkai Julianna Performance Csoport 1995-ben, Hódmezővásárhelyen alakult, mely költészet, kísérleti zene, képzőművészet-közelű dolgokkal foglalkozott azzal a céllal, hogy a (hódmező)vásárhelyi művészet megakadt fejlődését újraindítsa olyan műfajokkal és műformákkal kísérletezve, melyek még nem honosodtak / honosodhattak meg, illetve ismeretlenek voltak a környéken. Tagjai: Égető Gábor, Égető István, Géczy Zoltán, Göbolyos Mihály, Radics Márk és Balog Pál.

A szakközépiskola utolsó évében, amikor irodalomból az avantgarde-ot vettük, az sok mindent beindított az agyamban. Nem sokkal utána, illetve akkor ismerkedtem meg az új műformákkal, így a performance fogalmával is. Először könyvekből. Kezdetben a Rományi László – Sándor Eszter iparművész házaspártól tudtam meg erről sokat, ők már akkor értették a lényegét. Az egész valahonnan a dadaizmusból jött. Valami történet már performance-nak hívták. Idővel felértékelte a művészettörténet. A happening radikálisabb volt.

Mi zenét csináltunk zenei képzettség nélkül, olyan ösztönzene volt. Kísérleti, improvizatív, nem volt kotta, viszont minden előadást rögzítettünk.

A performance inkább a színpadhoz hasonlít. Happening, az olyan, ahol bevonják a közönséget.

Az akciók: eseményt kreálnak a művészek, lakásban, melynek témája lehet bármi.

Volt ilyen Vásárhelyen is, mi hangokkal dolgoztunk, meg tájalkatással, amit lefényképeztünk.

A környezetemben elmondtam, hogy mit akarunk, de abban az időben még nem jutottunk el a publikusságig. Akkor még kevésbé értették. Napjainkban ez már könnyebb, mert az emberek sokkal tájékozottabbak.

• Most mi foglalkoztatja?

A Feldolgozatlan múlt. Olyan dolgokat csinállok most, melyet a Rákosi- vagy a Kádár-rendszerben is megcsinálhattak volna az ellenálló művészek. Interneten el lehet érni pár darabot. Onnan indult, hogy gondolkodtam, miért történt, ami történt, s miért úgy. A dolgok gyökerét próbáltam megkeresni, az okokat. Így jöttem rá, hogy a rendszerváltás körül nem volt minden lezárva. Emberek hittek ebben az ideológiában, amit a politikusok előadtak nekik. Azok az emberek, akik ebben felnőttek. Jelentős kutatómunkával jár a feltárás.

Farkas Vladimir *Nincs mentség – Az ÁVH alezredese voltam* című könyve például nagyon érdekes. Azon keresztül meg lehet érteni, hogy miért is hitt az ember abban a rendszerben. Elmélet, okozat, amiben élek most, de mindig van ok, s az érdekel. Pl. milyen hatása van, azt látom... a városban itt van a szocializmus nyomokban, próbáljuk elfelejteni, de itt van a szocialista identitás sokak gondolkodásában, az épületekben, rengeteg használati tárgyban...

Fontos az ok. Sokan politikai indíttatásból próbálnak megfogalmazni dolgokat, de én azt szeretném, ha nekem nem mondanák meg, hogy mit gondoljak, hanem a magam útján szeretném megtalálni a választ.

• Mi a véleménye napjaink kulturális identitás "kavarodásáról"?

Szerintem bizonyos dolgok soha nem fognak kavarodni. Egymásra hatás mindig lesz. Nagyon nehéz egy bonyolult folyamat végét megjósolni, ami nem is az én életemben kristályosodik majd ki. Az egyetemeség elve alapján sokkal tágabb spektrumban kellene ezt szemlélni. Pár fényévvvel messzebből.

Nagyon fontosnak tartom, hogy az emberek jobban értsék, élvezzék a művészetet, hisz az a társadalom és személyiség fontos része.

Ha az iskolában, az óvodában, olyan nevelő van, aki föl tudja kelteni az érdeklődést, vagy van olyan műtárgy, amely fölkelti az érdeklődést, s kap hozzá megfelelő útmutatást az oktatás során, akkor megérti a néző, s élvezni fogja a művészetet. Az általános iskolában a rajztanárok, vizuális kommunikációt oktatók a kulcsai a tanuló és művészet közötti viszonyoknak.

• Mindezt hogyan képzeled el?

A művészeket hívják el az iskolák különórákra, mert az ő alkotói tevékenységükön keresztül könnyebb beszélni a művészetről, melyekkel e gondolkodásmódra próbálja rávezetni a gyerekeket, hisz leginkább az alkotón keresztül lehet megérteni ezt a folyamatot.

Mindig voltak próbálkozások. Most van egy futó budapesti projekt a Független Képzőművészeti Tanszéken. Eljárnak előadásokat, rendhagyó órákat tartani különböző helyekre az országban. Ez szerintem hatékony módszer, s ezt az utat érdemes lenne itt is követni.

Részemről többedmagammal nemrég megalapítottam a MűHáz Egyesületet, melynek fő célkitűzése a különböző művészetfogalmak és műformák megismertetése a fiatalokkal, a város lakóival, de természetesen bárkivel, aki kicsit is érdeklődik. Programokat, kiállításokat szervezünk, főleg a KépKapTár Galériában, és egy kiadványsorozatot is tervezzük megjelentetni.

Köszönjük a tartalmas beszélgetést, mely új megvilágításba helyezi a kortárs képzőművészeti tevékenységét.

□ Benák Katalin

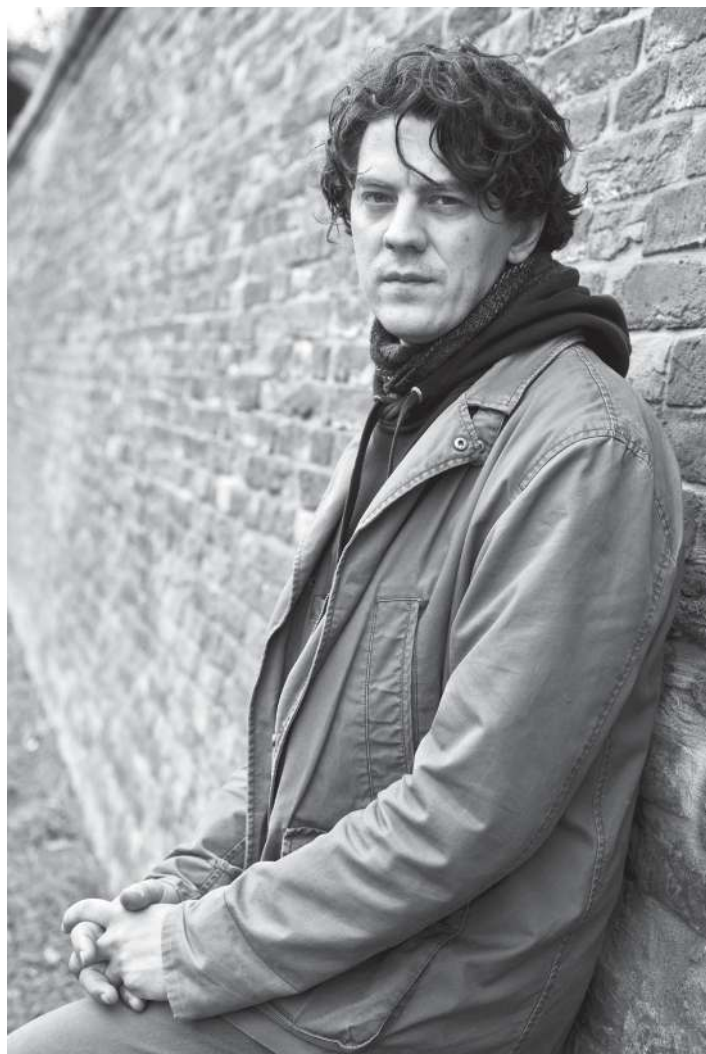

Foto: Szilágyi Gergely

RADICS MÁRK KÉPZŐMŰVÉSZ – 2016.

Foto: Szilágyi Gergely

RADICS MÁRK

BRIGÁDGÖMB I/I, 2014 05 14, ø 22 cm

AZ ÉRTŐL A TISZÁIG

Egy orvosnő élete a XX. században — Dr. Hajós Erzsébet (1899–1996)¹

Az 1880-as évek derekán a második vasútépítési hullám söpört végig Magyarországon. 1887-ben átadják a Nagyváradot Érmihályfalvával, valamint Margittával összekötő vasútvonalat. Ekkor épül meg a székelyhídi vasúti delta és állomás, amely a nagyváradi vasúti tisztviselő s ügyes tollú fiatal székely író, Hajós Miklós számára munkalehetőséget, családjának pedig tisztes megélhetést biztosít. Felesége a nyíregyházi Bergstein Emma, akivel 1895-ben kötött házasságot. A vasutasság magával hozta a viszonylag gondtalan családi utazás lehetőségét, a Monarchia területén belül és azon kívül is.

A közeli Bihar megyei Székelyhídon lát 1899. április 2-án napvilágot történetünk sikeres-sikertelen/szenvedő alanya, Hajós Erzsébet, akinek négy testvéréről van tudomásunk (István György, Júlia, László, Margit). A család később Brassóba kerül. Édesapja itt államásfőnök.

A polgári leányiskola elvégzése után elhagyja brassói házukat, és 1913-tól a Sepsiszentgyörgyi Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet tanulója. Brassói és sepsiszentgyörgyi éveinek köszönheti többek között a német nyelv elsajátítását.

A. Pasetti ST. PETERSBURG
24, PERSPECTIVE DE NEVSKY

ÉDESANYJÁVAL SZT. PÉTERVÁRON
(~1900)

HAJÓS ERZSÉBET EGYETEMISTA
(1926)

Az asyiliumi állapotoknak 1916. augusztus 28-án hajnalban vége szakad, a román csapatok a hadüzenet követő napon bevonulnak Sepsiszentgyörgyre.

A menekülésre kényszerült intézetet Debrecen fogadja be, így a leendő tanítónők a 1916/1917-es tanévet a kálvinista Rómában fejezik be, és 1917-ben veszik kézbe diplomájukat.

Az első világháború a magyar békekedegáció által aláírt trianoni "békeszerződéssel" zárul. Néhány hónappal a „békeszerződés” aláírása után gróf Teleki Pál kormánya elfogadta az 1920. évi XXV. tc.-t, a felsőoktatásba bekerülő nemzetiségiek számát szabályozó „numerus clausus”-t.

Hajós Erzsébetnek – a korlátozások ellenére – sikerül Szegeden megkezdeni egyetemi tanulmányait a Kolozsvárról Szegedre átmentett Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemen, amely kapuját Horthy Miklós kormányzó 1921. október 9-én nyitja meg. Az első félévben a medikushallgatók 40%-át a Romániához csatolt területről érkezők tették ki, és a Mózes hitvallásúak aránya elérte a 36%-ot. Az utóbbiak aránya a diploma átvételekor (1925) megközelítette a „numerus clausus”-szal előírt 6%-ot (202 kezdő és 37 végző).

Hajós Erzsébet átvészeli a lemorsolással járó tortúrát, és sikeresen végez az Orvostudományi Karon. (Az Orvostudományi Karra felvételizettek között a nők aránya mintegy 14% volt!)

1927-ben kerül Mindszentre, ahol a Stefánia Csecsemővédő Intézet védőintézeti orvosi állását tölti be. Ügyvezető igazgatója dr. Finta Dezső. Később dr. Korom Ernővel a község fogorvosa is. Sikeresen beilleszkedik a település életébe, ahol szívvel-lélekkel végzi áldozatos munkáját, és ahol barátaitól elnyeri a „Doki” becenevet. Úgy tűnik, hogy a partiumi, érmelléki születésű hölgy véglegesen gyökeret ereszt a Tisza mindszenti partján. Hét évi tartózkodás után házasságot köt Kosóczy Józseffel, az elesei iskolában dolgozó tanítóval, és 1936-ra felépül összkomfortos házuk az Óvoda (ma József Attila) utcában.

FÉRJE, KOSÓCZY JÓZSEF
(1937)

Szabadidejüket barátok között töltik. Szellemépítő beszélgetéseket folytatnak kertjükben, vikendházuk előtti Tisza-part homokján, nyárák és fűzek enyhét adó árnyékában; néha pedig vízre kelnek, vagy a Kristály lemezjátszón Kristály és Radiola lemezeket hallgatnak, netán mezítláb táncoltak a homokos parton.

ÉLETKÉP A FONENDOSZKÓPOS „DOKI”-VAL A STEFÁNIA CSECSEMŐVÉDŐ INTÉZETBEN, AZ 1930-AS ÉVEKBEN

A parlament politikai kéményén vitéz ómoraviczai Imrédy Béla és széki gróf Teleki Pál miniszterelnöksége alatt sötét, kormos füstfelhők (1938. XV. tc. és 1939. IV. tc.) szállnak fel, amelynek hatására „Doki”-t 1941-ben elbocsátják a gyermek- és csecsemővédelmi szolgálatból, mert ...» a zsidóság anyagi és hatalmi pozíciójának a megerősítésén dolgozik, és így a magyarság életterére feltétlen káros hatású... közéleti megbízása.«

Közel egy évtizeddel édesapja elvesztését követően, újabb csapás éri. Békésen élő édesanyját 1944 júniusában Auschwitzba deportálják, ahol a „pallida mors” vár rá.

1944. október 8-án a II. Ukrán Hadsereg 243. lövészhadosztálya és az 1. román hadsereg 7. hadtest 19. gyalogos hadosztálya hídfőállást épít ki Mindszenten, a Tisza jobb partján, a Nagy-ré körül a német–magyar csapatok ellenállása ellenére. A Tisza körüli harcok jó hétig tartanak.

„Doki”-nak a falu egyedüli orvosaként – infernális állapotok között – el kell látnia a szovjet és román sebesülteket is a front közvetlen közelében. Ide is pónifogat hordja. Közben tifuszos magyar katonát bújtatnak lakásuk pincéjében. Az élet perverz fintora: beszél az ellátásra szoruló sebesült ellenség nyelvét.

A front elvonulása után megkezdődik a romok eltakarítása, és hamarosan feléled a politikai közélet is. „Doki” baráti kapcsolatai részben fellazulnak halálózás, elköltözés, nézeteltérés miatt. 1947-ben – a háborús évek tapasztalatai és azt követő évek kihívásai hatására, 20 év mindszenteni munkálkodással a háta mögött – Szegedre kerül rendelőintézeti szakorvosnak.

A MINDSZENTI HÁZ KERTJÉBEN TESTVÉRÉVEL, GYURIVAL A HÁBORÚ ELŐTT

A megfeszített szakorvosi munka, a permanens továbbképzések aláássák frigyüket. Közel 20 évi házasságot követően, ideálisnak nem mondható körülmények között, 1953-ban „Doki” elválik férjétől, és magára marad a Kazinczy utcai lakásban.

Magányában gyakran gondol vissza a petróleumlámpával megvilágított mindszent utcákra, egykori barátaira, a község háza építésére és kertes házukra. Az 1960-as években az OTI-ban fizioterapeuta. Látogatja a filatelistát, és feltűnik bélyegkiállításokon.

Mi gyerekek mindig érdeklődéssel vettük körül az erős konkáv szemüvegű („szódásüveg fenekű”), széles műveltségi körrel rendelkező „Dokit”. Hihetetlen módon értett a gyerekek nyelvén. Részből azért, mert ötgyermekes családban nőtt fel, részben azért, mert Sepsiszentgyörgyön elsajátította ennek tudományát, részben pedig gyermekorvosi praxisának köszönhetően.

Fotó: Ivanits János

**DOMOKOSÉKNÁL HÓDMEZŐVÁSÁRHELYEN, AZ 1960-AS ÉVEK ELEJÉN
KOSÓCZKYNÉ DR. HAJÓS ERZSÉBET, IFJ. IVANITS JÁNOS,
GRUBER NOÉMI, DOMOKOS MÁRIA ÉS A SZERZŐ**

Kitűnő társalgó volt. Mindenekelőtt didaktikusság, határozottság, szuggesztivitás és megdöbbenően széles körű reál és humán műveltség jellemezte. Annak ellenére, hogy könnyörtelenül tükröt tartott cselekedeteink elé, nem tudtunk rá haragudni. Ma is ereklyeként őrzöm a „Doki”-tól származó Ady: *Halottak élen* kötetet, valamint a Révai Kiadás Világkönyvtár sorozatában megjelent kétkötetes Darwin: *Egy természettudós utazása a Föld körül* című könyvet. Ez utóbbinak köztudottan van hódmezővásárhelyi vonatkozása is, hiszen nem más magyarította, mint a vásárhelyi születésű Fülöp (Schweiger) Zsigmond.

Nyugdíjba vonulását követően, szabad idejét macskái között, keleti és nyugati országokba szervezett „kiruccanásokkal”, baráti kapcsolatok ápolásával, majd a szeged-kiskundorozsmai Sziksósfürdőn lévő vikendházában pihenéssel tölti.

A millicentenárium évében, 1996. augusztus 26-án magára hagyottan, elfeledve hunyt el a szegedi klinikán. Urnáját, a belvárosi temető kolumbáriumában, négy gyászoló jelenlétében helyezték „örök nyugalomba”. Vajon Szegeden még emlékeznek rá egykori páciensei? Egy biztos, Mindszenten még ma is – közel 70 év után is – „Doktorasszony háza”-ként emlegetik egykori lakóépületét!

□ Domokos Tamás

1. A *Vásárhelyi Látóhatár* 2016/3 elektronikus számában megjelent írás vágott változata.

A VERSÍRÓ TANÁRNŐ

Képek Szabó Éváról

Forrás: NLVK

SZABÓ ÉVA a Németh László Városi Könyvtár gyermekkönyvtárában

A huszonéves egyetemi hallgató első versei Tarján Éva néven, a *Viharsarok* című megyei napilap és a *Vásárhelyi Szó* hasábjain tűnnek föl az 1950-es évek első felében. Tematikája – talán a kor által is meghatározva – szűkös még: vetés, aratás, évszakok, a fiatalság öröme. Picit mutál még a hang is – de a világra csodálkozó lélek képpalkotása, bukolikus öröme helyenként már idézi érett verseinek csillogó stílusát:

Lassú, türelmes, érlelő kezekkel/ Fonta be fénylő selymét a nyár/ A széles táblák szöke hajának./ Most rengeti vállán a vidám határ.

(*Érik a vetés. Viharsarok*, 1954. júl. 4.)

Heurisztikus örömmel fedezi föl az örök természetet, az emberi munka teremtő szépségét a legsötétebb diktatúra éveiben:

Még sohasem éreztem így a földet,/ S ahogy egy zsíros rögét fölelem, -- / Érzem, hogy nem héroszok csinálják,/ Itt lenn készül a történelem.

(*Szántás. Viharsarok*, 1953. nov. 1.)

Az 1955-ben diplomázott fiatal pedagógusnak a történelem mindössze egy szabályos tanévet engedélyezett, a második, forradalmi eseményekbe torkollott. Hitének, elveinek megfelelően cselekedett; tanítványaival, a leánygimnázium diákjaival megkoszorúzták Kosuth szobrát, tagja lett a pedagógusok forradalmi bizottságának, cikket írt, tüntetésen vett részt – a tanév végén előbb fölfüggesztették, majd más, tizenkét vásárhelyi tanárral együtt elbocsátották állásából. „Krétafhátú” lett, mint Kárász Józsi bácsi regényének címszereplője. Itt a vers már sokáig nem tudott „megfészkelni”. Megfosztották az iskolától, hivatásától, így menekülnie kellett szeretett szülővárosából. Házasságot kötött Szabó Iván szobrászművésszel, s a fővárosba költözött.

Hat keserves, néma év után – amikor betanított munkásként, segédmunkásként kereste kenyerét – 1963-ban történt rehabilitálása. A következő évben a Magyar Rádiónál az ifjúsági osztályon találta meg új hivatását, gyermekműsorok szerkesztő-riportere lett.

Dús, megnyugtató hangja évtizedekig a rádió hangját jelentette sokak számára. Vezette a *Nyitnikék*, a *Diákfélóra*, az *Iskolarádió* ma már legendás híri adásait. Munkatársa volt a *Vendég a háznál* adásának is, nyugdíjasként a Petőfi Rádió éjszakai műsorait szerkesztette, vezette. 1990-től a Magyar Televízió *Család-barát* című reggeli műsorának is munkatársa volt.

Nem taníthatott középiskolásokat, helyettük az egész ország gyermekeit nevelte. Többször kapott Nívó-díjat, 1989-ben SZOT-díjjal, 1995-ben Aranytollal tüntették ki.

Városához nem szünő ragaszkodással kötődött. Sokat járt haza, ünnepeken, halottak napjára, az elszármazottak évi, mártélyi találkozóján is mindig itt volt. Füstölög cigarettájával mérlegelő, kutató, szerető tekintetével. Mindent észrevett, minden érdekelt a városban.

Ha itthon volt, majdnem mindig bejött a könyvtárba is. Munkakapcsolatunk így indult az 1990-es évek elején, amikor az ismert, helyi kultúrpolitikus, Galyasi Miklós múzeumiigazgató, műtörténész lírai hagyatékát szerkesztette, készítette elő kiadásra. Engem azzal tisztelt meg, hogy kérte, írjak a kötethez utószót, egy tárgyyszerű pályaképet Galyasiról. Szerkesztés közben is bejött beszélgetni a készülő könyvről. Az, *Aki nem jussolt* című portrét elküldve, levélben köszönte azt meg. Talán nem tűnik dicsekvésnek, ha – inkább lényegre törő stílusa, mentalitása apró jellemzése okán – mellékelem a levelét.

Az *Akela búcsúdala* címmel megjelent Galyasi-kötet városközi bemutatóján nem lehettem ott, kárpótolt azonban a következő évben, 1994-ben Szabó Éva első verskötetének megjelenése: a *Szög és kereszt*. A hatvannégy opust szinte Téliapó ajándékként hozta haza városának: november 24-én volt a bemutatója. Külön megnövelte számomra a könyv értékét a meglehangú dedikáció és az a különlegessége, hogy a kötetben külön betétlapon volt olvasható, az aláírt dátum tanúsága szerint, a bemutató napján, otthon, esetleg útközben(!) írt nagy verse, a Mikulás:

Gyerekkoromban láttam Őt/ -- már este volt – a ház előtt/ egy szánon, ott ült a bakon,/ és benézett az ablakon,/ kényesen lépdelt a lova,/ ködöt habzott a tompora,/ úgy járt a szikrázó havon,/ mintha lépkedne csillagon,/ nappal soha, csak este jött,/ aztán eltűnt a kert mögött,/ de visszavárom minden évben,/ a gyerekkori hóesésben, / abban a boldog, piros lázban,/ amelyben mindig Mikulás van, / s a jégvirágon át belop/ kis cipőmbé egy csillagot.

A *Szög és kereszt* költője József Attilától tisztaságot, Weöres Sándortól gyermeki szemléletet s egy csipetnyi szürrealizmust tanult s ezeket ötvözte öntörvényű, egyedi költészetével:

Életrajz /Fának születtem/Állva élek./ Nem voltam szeszélye a szélnek./ Levél vagy? – Azt kell megtanulni:/ Nem szabad csak fölfelé hullni.

Minden dolgunkban velünk volt. Amikor 2000-ben gyűjteményt szerkesztettünk a 20. század vásárhelyi költőinek műveiből, az antológiába kérésünkre ő is szívesen küldte rövid önéletrajzát, s tucatnyi válogatott versét. A *Tiszamenti ének* bemutatójára is örömmel jött haza. Azon a jó hangulatú, derűs estén, 2000. november 20-án találkozunk vele utoljára.

Nyolcvannégy éves lenne. Gordonka hangú, rezignált, bölcs nagymama. Két csillagot, madárfüttyöt, tág eget rakna párnánkra, talán rágyújtana még – és elballagna dörmögve.

□ Kőszegfalvi Ferenc

A „KIS BALÁZS”, AKI PÉTER VOLT

Makai Péter emlékére

Vásárhely hamar elszármazott, kissé elfelejtett művészfia, Makai Péter díszlet- és jelmeztervező, rendező, huszonöt éve, 59 éves korában távozott. Az Erkel-díjas, Oláh Gusztáv-plakettes, Erdemes Művész, a modern magyar színpadkép, a nemzeti szcenika egyik megteremtője.

József Attila – akinek Etus nővére és annak gyermekei jelentették a családot, hiszen egyedül az ő körükben tudott derűs lenni, föloldódni – végtelen szeretettel, játékosan kedves hexameterrel köszöntötte Pétert, üdvözölte „pocka” unokaöccsét.

„Úgy ugrottál gyorsan a napra közénk, Fiú téged,
mint te a lágy levegőt, kívánt édesanyád.

Attila bácsi”

Jellemző családszeretetére, hogy már a gyermek születése előtt megírta neki az *Altatót* (mint, ahogy korábban nővérének, Zsuzsának a *Betlehemi királyokat*), s mivel ő Bálint vagy Áron, de leginkább a Balázs nevet ajánlotta a szülőknek, így lett a halhatatlan vers „hőse” Balázs. A Péter név édesanyja gyermekkori, öcsödi emlékeiből került elő. Akkoriban ugyanis a 12 apostol neve kötelező tudnivaló volt, s ezt egy mondóka segítette rögzíteni, amit kórusban mondtak az iskolában: „Első vala Péter, kit követett András...” Az apának azonban megtetszett a Péter keresztnév, s ennél maradtak.

Akárcsak nagybátyjának, Péternek is hányatott, nehéz gyermekkor jutott. 1937. február 16-án meghalt Makai Ödön, a fiú öt éves korában elvesztette édesapját. A nehéz sorsra jutott, súlyos gondokkal küzdő család először a balatonszárszói panzióba menekült, 1938 végén költöztek Pestre. Itt, alighogy befejezte a negyedik osztályt, rájuk tört a háború. 1944 végétől, az állandó bombázás idején a család pincében élt, a kisfiú mindennapi súlyos élményeit rajzban próbálta feldolgozni, sok jelenetet megörökített.

1945-ben rövid időre viszontlátta szülővárosát: ugyanis a háború befejeztével – ahogy Etus néni 1994. június 4-i levelében írta – „Az első vonat indulásával Jolán levitte a gyerekeket Hódmezővásárhelyre, ahol... még aznap, segítségül, a két gyerek el lett helyezve a Cseresnyés Kollégiumban.” (Itt a fiúk csak néhány hónapot töltöttek. Zsuzsa nővérük – közvetett bizonyíték szerint – tovább maradt, másfél évig a Bethlen Gábor Gimnáziumban tanult. Édesanyjuk csak egy hónapot, 1945 áprilisát töltötte gyermekei mellett, mivel a neki kiutalt túl nagy lakás bérét nem tudta fizetni.)

A fiúk Vásárhelyről újra Budapestre, majd a Siess, Adj, Segíts mozgalom keretében Párisba kerültek francia-magyar családokhoz 1946 őszéig, amikor Péter megkezdte gimnáziumi tanulmányait. Jellemző pillanatkép, hogy az önmagát legszívesebben rajzban kifejező Péter egyik munkája már Párisban megjelent egy ottani folyóirat címlapján. Zenei fogékonysága is igen korán jelentkezett. Édesanyja emlékezete szerint tizenkét éves korában, kottát sem ismerve, hallás után elzongorázott egy Mozart szonátát.

Balatonszárszó – Budapest – Vásárhely – Páris – újra Budapest. A színes fantáziájú, gazdaglelkű fiú agyába, lelkébe tán örökre beleívódott a gyermekkori hajszoltság – talán ezért is menekült a színek, formák mesevilágába.

Makai Péter 1950-ben érettségizett a budapesti II. Rákóczi Ferenc Gimnáziumban. 1952-ben, a Képzőművészeti Főiskolára felvételizett. Nem sikerült bejutnia, azzal az indokkal maradt ki, hogy „túlságosan rutinosan rajzol”![] Ezután a Színház- és Filmművészeti Főiskolára jelentkezett, ahová azonnal felvették. Dramaturgiát, díszlet- jelmeztervezést tanult, de elvégezte a rendezői szakot is. A kor szokása szerint 1954-ben egyetemistaként rövid katonai szolgálatot teljesített.

1957-ben, elvégezve a főiskolát az Operaház segédrendezőként alkalmazta. Három éves Nemzeti Színházi gyakorlat után, 1964-től újra, s innen már végig az Operaházban dolgozott mint rendező-tervező. Richard Strauss műve, az *Ariadnae Naxos szigetén* volt az első olyan munkája 1967-ben, melyet a scenikai kiállításon kívül rendezett is. 1989-től vezető tervezője a dalszínháznak. Rendezett, tervezett nemcsak Pesten, de vidéki városokban, Szegeden, Debrecenben és másutt, ezenkívül tanított – ahová annakidején nem vették föl – a Képzőművészeti Főiskolán. Több, mint kétszáz operát, operettet állított színpadra, vendégrendezőként Európa több dalszínházába is meghívták. Emlékezetes siker volt az általa színpadra állított *Falstaff*, *Várásfüvola*, *Mahagonny*, *Parsifal*, a *Szöktetés a szerjából*, a *Porgy és Bess*, a *Don Giovanni*, vagy az olyan klasszikus daljátékok, mint a *Cigánybáró*, *János vitéz*, *Charly néneje*. Díszleteivel szerepelt például Hollandiában, Brazíliában. Egyes műveiből kiállítást is rendeztek itthon, de külföldön is.

Az alkotás, a művészet büvöletében „felelősséggel, nagy odaadással, fáradhatatlanul végezte munkáját betegen is, egészen halála napjáig.” Az utolsó időben eljöttek édesanyjával Vásárhelyre, kimentek édesapja sírjához, végigjárták az ismerős utcákat, egykori otthonaik helyét, lefényképezve azokat, búcsúzóul.

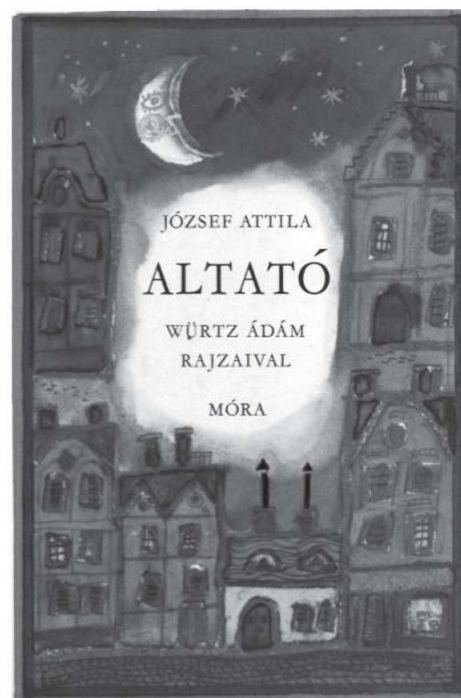
□ Kőszegfalvi Ferenc

MAKAI PÉTER

DÍSZLET- ÉS JELMEZTERVEZŐ, RENDEZŐ

(1932. december 4. – 1991. november 7.)

BŰNÖSÖK ÉS FÉRFIAK

– avagy miért Budapesten született Vöröss István hódmezővásárhelyi költő? –

Paraszt Párizs. – Ködbe vész, hogy mikor, ki vont először analógiát Hódmezővásárhely és a francia főváros között. Míg az eredeti fin de siècle, a francia századvég Párizs erkölcsi csődje, ziláltsága, elsősorban az irodalom és a művészet más területein az irányok összevisszaságával, dekadenciával és szabálytiprást jelentett kétségbeesett «világ vége» hangulattal, és időhatározóból módosult állapotjelző fogalommal Toulouse Lautrec litografált kánkántáncosnőivel egyetemben, addig, mint alább látni fogjuk, ugyanez nem mondható el a nagy-kiterjedésű magyar alföldi városról. Az alaposak Bródy Sándor Jáger Mariról írt cikkével hozzák összefüggésbe, ám figyelmen kívül hagyják, hogy a városról 1896-ban szerzett benyomásait írta le tizenhárom évvel később a „borzasztóan tünetényes asszonyosság” okán, és szövegkörnyezetében a kifejezés előtt ott áll, hogy „úgynevezett.” Tehát elterjedt, másodlagos alkalmi jelentéssel bíró lexéma, ami nem az ő leleménye. A még alaposabbaknak Ady Endre és Gonda József folyóirata jut eszébe, de ők is figyelmen kívül hagyják, hogy a költő, bár megszelídíti a pejoratív jelzőt, általánosan „budapesti skriblerék”-ről ír. Igazolásra váró feltételezés, hogy magától Tornyai Jánostól eredhet, ő Párizsból 1896 tavaszán hazajött, mert tanulmányútján szülővárosa tovább támogatni nem tudta. Megélhetésből Pesten maradt, részt vállalt egy körkép közel háromszáz mellékalakjának megfestésében, közben néha íróttolat is ragadott, de el is mondhatta véleményét szülővárosáról, e jelzőt használva, és nem csak Pesten, de ott-hon is, akár az új század hajnalán, február 10-én, a Gazdasági Egyletben. Ennek szövege, ha nem is szó szerint, de neve alatt a helyi sajtóban megjelent, de az inkriminált jelző nélkül. Ami nála kedveskedő szófordulat, fonákjára fordult amott, nem úgy élt tovább, ahogyan eredetileg elhangzott.

Ekkorra már Jáger Marin kívül pellengrére állított Szántó Kovács János is, Nyizsnay Gusztáv egyik nevelt fia, Póka László rendőrkapitány által, aki alig három évvel később ugyancsak felcsigázta az országos közérdeklődést, mikor 1898. január 7-én bűntársával, Gosztonyi Sándor rendőrfogalmazóval az ellenük felrótt sikkasztás és más szabálytalanságok vádjá miatt öngyilkosságot követtek el. Erről Gonda József, a szecessziós irodalom helyi jelese és Balassa Ármin itt született, de Szegeden praktizáló ügyvéd, író, újságíró a regionális sajtóban, Mikszáth Kálmán pedig saját *Országos Hírlapjában* cikkezett. Nem volt újdonság ez a város életében, több, hasonló esetről olvasunk tudósításokat korábról is. Ám hogy közelítsünk a címben fölvetett kérdéshez, most csak az 1889. november 13-i törvényhatósági bizottsági ülésen tárgyalt ügyet emeljük ki.

Ezen Vöröss Zsigmond városi adószedőt és Vigh Zsigmond ellenőrt „kezelési rendtelenség, az adónaplók gondatlan, hanyag vezetése, nagymérvű kötelességmulasztás, a gondjaira bízott hivatalos pénzek el nem számolása” miatt hivatalukból felfüggesztették, az ügy kivizsgálását elrendelték. Vigh Zsigmond nem várta ki ennek 1891. márciusi lezárását, ami Vöröss Zsigmond hivatalvesztését mondta ki, hanem öngyilkosságot követett el még 1890 májusában. Esztendő múltán belügyminiszteri utasításra a közgyűlés a felelősség sorrendjét és nagyságát megállapította, eszerint Vöröss Zsigmond 311 ft. 80 kr., néhai Vigh Zsigmond 3860 ft. 75 kr. sikkasztást követett el, és „egyetemleges kártérítéssel tartoznak a város felé”. Viszonyításképp: a búza ára ekkor 8.10–8.45 forint között mozgott, egy férfinapszám 70–90 krajcár, tehát nem érte el az 1 forintot. Újabb két esztendő telt el, mikor szintén belügyminiszteri utasításra, a közgyűlés foganatosította Vöröss Zsigmond állásvesztését, és kimondta, hogy minden más kérdés bírósági hatáskörbe tartozik, a megfelelő iratokat oda átküldte, a jelek szerint eredménytelenül, mert majd tíz év múlva, 1898 vége felé a belügyminiszter ismételt sürgetésére végül a városi közgyűlés rendelte el a fent nevezettek terhén vezetett követelés leírását az összeg behajthatatlansága miatt. Ennek nyomán fogalmazta meg véleményét *Csáki szalmája* címmel újságja vezércikkében az idősebb Bibó Lajos „a századvég hanyatló erkölceiről,” ami leginkább korrupcióban, sikkasztásokban, a pénzügyi felügyelet felületességében nyilvánult meg. Így került pont ennek az ügynek a végére, ideje is volt, mert ekkorra már a Póka-Gosztonyi eset foglalkoztatta a közvéleményt.

Vöröss Zsigmond erős hódmezővásárhelyi református család dinasztiaalapítója, kilenc gyermeke és 21 unokája született. Nyolcadik gyermeke az 1873. október 7-én született Vöröss István, a költő nagypapa, aki 1891-ben érettségizett a helyi gimnáziumban, a következő év szeptemberétől pedig a budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem jogi karán 2 szemesztert hallgatott. Tanulmányait félbehagyta, mert mint városi adóhivatali számtiszt, hivatalt vállalt. Ennek betöltése törvénytől szabályozott képesítést követelt, az előírt államszámviteli vizsgán a budapesti egyetemi szakbizottság előtt 1897 júniusában sikeresen megfelelt. Ez időben a hivatalnok rangsor: díjnok, ír-nok, segédszámtiszt, számtiszt. Még vizsgája előtt, április 28-án Polgár községben házasságot kötött a Szigethy Károly gazdálkodó és Bukta Anna gyermekeként 1875. november 20-án Debrecenben született katolikus Szigethy Máriával. A párválasztás háttéréről nincs adatunk. Friss feleségét hazahozta és továbbvitte hivatalát.

Két leányuk született, Ilona (1898. február 7.) és Emília (1899. szeptember 11.), a szülői ház ekkor a Galamb utca 12. alatt volt. 1894 után a vallásszabadság értelmében a gyermekek vallásáról szóló 1894. XXXII. tc. újra szabályozta a születéskori felekezeti hovatartozás kérdését, amely e tekintetben az 1868. LIII. tc. helyébe lépett. Ettől kezdve a katolikus egyházi jog szerint magyar katolikus és protestáns fél közt a házasság teljesen formátlanul is megköthető volt, vagyis e szerint a polgári házasság egyházilag is teljesen érvényes. Ha azonban „vegyes” (különböző) vallású felek házasságukat katolikus lelkéssel akarták megáldatni, okvetlenül reverzalist kellett adniuk gyermekeik vallásos nevelése tekintetében, mert különben a katolikus lelkész csak passzív asszisztenciával (puszta jelenlétével) vehetett részt az egyházi házasságkötésnél. A reverzális az 1894. XXXII. tc. által megszabott alakban érvényesen megadható volt, az államjog szempontjából Magyarországon 1945 előtt csak a polgári házasságot megelőzően, közjegyző, járásbíró, polgármester vagy főszolgabíró előtt adott reverzálisnak volt hatálya. A gyermekek vallása tekintetében általánosan a „nem nemet követ elv” érvényesült, ennek ellenére, esetünkben, a leányok felekezeti hovatartozása anyakönyvi bejegyzés szerint református, ugyanígy az édesanya is, holott a házassági anyakönyvi kivonaton még római katolikus olvasható. Az említett elvnek, amit csupán az alább vázolt családi tragédia után követhetett az édesanya, vagyis Nanukám, a költő nagyja, a költői magatartás felekezeti szerinti megítélésénél lesz jelentősége. Sikeres szakvizsgálata után, 1897 szeptemberében, Baksa Lajos polgármester Vöröss Istvánt jelölte birtoknyilvántartónak. Kállay Albert főispán elnöklete alatt a bíráló bizottság, több pályázat elbírálása után, végül őt a két házi pénztári könyvelői állás egyikére választotta meg. Birtoknyilvántartói állásra még egy alkalommal, de sikertelenül pályázott.

A már emlegetett pénzügyi visszásság nem lehetett lokális probléma, mert a közigazgatás egyszerűsítésére a belügyminiszter irányelvei alapján ekkoriban készült el egy törvényjavaslat, egyik szakasza a vármegyei, járási, községi, jegyzői és gyámügyi ügyvitel általános egyszerűsítését célozta, az országgyűlés elé 1901 áprilisában lett felterjesztve.

Május elején a torony alatt tartottak egy „fegyelmi vizsgálatot”, ezen Vöröss Istvánon kívül Vasváry Zoltán főpénztárnok, Simon Jenő ellenőr, Lelik István helyettes ellenőr, Bakacsi Ferenc számtiszt, Horváth László főszámvevő, Arany János [Auspitz Jenő] alszámvevő találtatott vétkesnek. Ugyanakkor megállapítást nyert, hogy a talált hibákat „nem valami nagy és főbenjáró mulasztások képezték, hanem az ügykezelés rend-

szertelenségének következménye, ami közigazgatásunkat általában és minden tekintetben jellemzi.” Mindezek ellenére 1901. május 8-án Vöröss Sándor ügyvédjelölt a városi anyakönyvi hivatalban bejelentette testvére, Vöröss István városi pénztári könyvelő aznap bekövetkezett halálát. Részletek a napi sajtóból derülnek ki: Kmettykó József főjegyző a vizsgálat után kihallgatásra rendelte Vöröss Istvánt, ekkor ő a számvevőség „egyik félreeső helyiségében” (árnyékszék?) délelőtt negyed tízkor gyalogsági tisztí revolverével halántékán lőtte magát. Az eset anyakönyvi bejegyzése: „öngyilkosság lövés által”. Holttestét a rendőrségi szemle után Zrínyi u. 50. alatti lakására szállították, temetése két nap múlva az Ó-temp-lomban mondott gyászbeszéd után a Kincses temetőben volt. Néhány nappal később Szathmáry Elek törvényszéki jegyző, Tornyai János első mecénása, védőbeszédrel felérő cikkben világitott rá a kor számviteli törvényeinek fonákosságaira. Csak júniusban kezdtek arról hírezní a lapok, hogy a belügyminisztériumban megkezdték a tanácskozást a közigazgatási ügyvitel egyszerűsítéséről, az egységes vármegyei ügyvitel reformjáról, hogy az új községi törvény „alapvető munkálata lesz a jövő közigazgatásának.” A javaslatot a miniszterelnök az őszi ülészak elején mutatta be a képviselőháznak, de ez már Vöröss István özvegyének és árváinak vigaszt nem nyújtott. Sőt. Tizenegy hónappal később a nyugdíjbizottság özv. Vöröss Istvánné özvegyi nyugdíj iránti kérelmét tárgyalta, azonban hogy az elhalt férje ellen indított fegyelmi eljárás még nem ért véget, az ügyben nem hoztak határozatot, azonban javasolták, hogy a fegyelmi eljárás lezárásig az özvegynek és két kiskorú árvájának „emberbaráti jóindulatból a betegápolási alap terhére havi segélyt utalványozzanak.” Az özvegy nem fogadta el ezt a határozatot. A belügyminiszterhez benyújtott fellebbezésének dokumentumai a családi tékában nem maradtak fenn, ám az események alakulását tekintve, kedvező nem lehetett. Hasonló eset korábról özv. Póka Lászlóné, a rendőrkapitány özvegyének ügye, nyugdíjkérelmének elutasítása miatti fellebbezése nem kapott kedvező felülbírálat. Ráadásul itt, a Vöröss ügynél, másfél év múltán sem zárult le a vizsgálat, a város közigazgatási bizottsága írásszakértők bevonását találta szükségesnek, így csak 1903 májusában jelentek meg közlemények a helyi lapokban arról, hogy meghozták az első fokú ítéletet, miszerint néhai Vöröss István terhe 1514 korona 17 fillér hiány, s ezért örökössei vagyoniilag felelősek. Társai különböző mértékű, de kisebb pénzbüntetésre, „dorgálásra, és egyetemleges felelősségre vonásra ítéltettek az elsikkasztott összegért.” A búza mázsája ekkor piaci áron 7.20–7.40, a szalonna kilója 42–43 korona volt.

Az özvegy leányaival a Sopron vármegyei Márcfalvára költözött, és a fraknói her-

ceg Eszterházy család házvezetőnője lett majd négy évtizeden át. Hogy miért pont ezt választotta, oka ismeretlen. Özvegyként nyilvánvaló, hogy visszatért születekhez kapott katolikus hitéhez, így lányai elemi iskoláikat a Római Katolikus Iskolaszék Ellnökségének márcfalvi elemi népiskolájában, mint katolikusok kezdték meg, érvényesült a „nem nemzet követ elve”. Később Ilona, a költő édesanyja, 1916. május 31-étől a Sopron m. kir. Posta- és táviráda kiadóhivatal helyi postahivatalának alkalmazottja egészen a trianoni diktátumig, mikor is az Eszterházy-család kincseit Budapestre, a Tárnok utcai palotájukba menekítette. Ők sem maradtak Burgenlandban. Ilona 1921. október 1-jén kapta meg újabb kinevezését posta- és táviráda segéd-tisztőnévé a M. Kir. Posta- és Táviráda Vezérigazgatóság 29518/X. 1921. sz. kinevezési okmányán, szolgálattételre „a magyar királyi Táviró- és távbeszélő igazgatóság kerületében a vezető által kijelölt helyen” kellett jelentkeznie. Ezt a hivatalt 1925. augusztus 1-ig töltötte be.

A dinasztiaalapító elsőszülött fia, (második) Zsigmond, a költő apai nagyapja, református lelkész és tanító, különböző erdélyi állomáshelyek után (az utolsó talán a szilágyszéri volt) az 1916. augusztus 27-én bekövetkezett román offenzíva elől a lakossággal együtt menekült, mivel az 1848-as vérengzések megismétlődésétől tartottak. A Vásárhely történetét családok tükrében író Fejérváry József szerint ekkor Tiszaburára került. Azonban megkeresés után a Tiszántúli Református Egyház levéltár-igazgatója, Szabadi István levelében arról tájékoztatót, hogy adatairaikban nem szerepel Vöröss Zsigmond, törzslapja sincs náluk, szakvéleménye szerint az egyházkerület, mint lelkész, nem kebelezte be, Tiszaburán biztosan nem szolgált. Hozzátette még, hogy a Szilágyság akkoriban az Erdélyi Egyházkerülethez tartozott, annak pedig Kolozsvárott van levéltári anyaga. Így, egyelőre, második Zsigmond izgalmas életútja feltáratlan, mint az is, hogy mikor, milyen körülmények között, milyen kötődés alakult ki a két unokatestvér, (harmadik) Vöröss Zsigmond református, 31 éves, fővárosi banktisztviselő, és a katolikus Vöröss Ilona (első Zsigmond unokái) között. Mindenesetre nem bizonyult tartósnak a kapcsolat. A főváros VIII. kerületében, Józsefvárosban, a Kálvária tér 2. alatt béreltek lakást, mikor megszületett gyermekük, Vöröss István, anyakönyv szerint Vöröss Zsigmond István, 1922. február 5-én. Ismét a „nem nemzet követ elv” alapján az anyakönyvben vallásának a református lett jelölve. A kiskamasz apjához írt egyik verse érzelmileg sokkal fűtöttebb, szorosabb kapcsolatot mutat, mint amennyi dokumentumokkal jelenleg igazolható, soraival az elválás nem egyszerű okára világit rá. Egy el nem kallódott levélből tudjuk, hogy az apában erős honvágy élt, ha nem is egész Erdély, de gyermekkorra vá-

VÖRÖSS ISTVÁN KÖLTŐ

rosa, Kolozsvár után igen, ezért 1928. január 1-i, utolsó találkozásuk után oda távozott. A házasságjogi törvény régtől tiltja a testvér, féléstestvér leszármazottjával történő házasságkötést, mégis több okmányon Vöröss Zsigmondné Vöröss Ilona szerepel, mint a gyám. A rokonságban lévő Hatvani és Vöröss család nyaranta hosszabb időt töltött együtt Tiszaburán, kisgyermekként itt találkozott egymással a két másod-unokatestvér, a majd műzsává előlépő Dica és a leendő költő (nagyamamák, Szigethy Mária és Júlia testvérek). Gyermekkori emlékként a burai folyópart funkcionális helyszín a költő verses szerelmi regényének, a *Bronztükörnek* harmadik szakaszában, a negyedik-ötödikben pedig a Hatvani család pezsztentlőrinci, Gyöngyvirág utcai otthona dereng elő, ahol közvetlenül a Vásárhelyre költözés előtt lakott rövid ideig anyja és fia. Az apa nélküli élet rövid domonyi intermezzója következett 1928-ban, ennek oka szintén felderítetlen. Fényképek árulkodnak a gyermek betegségének kezdeti stádiumáról. A következő év elején a dinasztiaalapító hetedik gyermeke, az akkor nyugállományba vonult árvaszéki elnök, agglegény Vöröss Sándor, a szülők nagybátyja hívására jöttek ketten Hódmezővásárhelyre, annak Lázár utcai házába. A domonyi református elemi népiskolában Fazekas Lenke tanítónő 1929. január 14-ig igazolta, hogy „mint I. oszt. rendes tanuló, a tanítást szorgalmasan látogatta,” szóbeli minősítése dicséretes és kitűnő, 38 „félnapot” igazoltan mulasztott. A bizonyítványt, mint gyám, az édesanyja, Vöröss Zsigmondné írta alá. Az első osztályt Hódmezővásárhelyen magántanulóként kitűnővel fejezte be...

□ Béres Dezső

Fotó: Németh László Városi Könyvtár

Részlet a szerző megjelenés előtt álló, jegyzeteket, forráshivatkozásokkal ellátott tanulmányából.

BÚCSÚ FÖLDESI FERENC TŐL¹

ἁρμονίᾳ ἀφανῆς φανερῆς κρείττω. Láthatatlan illeszkedés a láthatónál erősebb.
ἦθος ἀνθρώπων δαίμων Az ember jelleme a daimón.

(Hérakleitosz: Töredékek, 54., 119.)

„A sors erősebb az embernél, de az ember több a sorsánál”

(Németh László)

Kedves Gyöngy és Dalma, Kedves Családtagok, egykori és jelenlegi Tanártársak, Diákok, Tisztelt Gyászoló és Emlékező Gyülekezet! Tekintetes Tanári Kar és Tekintetes Diákifjúság! Földesi Ferenc Igazgató Úrtól így hallottuk és tanultuk. Ő így – megtisztelve és általa is megemelve – vette át és közvetítette minden mondatával és megnyilvánulásával a régi, értéktudatos, a mainál megfontoltabban hagyományörző, XIX. századi köszöntést.

A Bethlen Gáborról elnevezett református nagyiskola gyászolja és búcsúztatja öregdiákjait, tanárát és igazgatóját. ἁρμονίᾳ ἀφανῆς κρείττω. „Láthatatlan illeszkedés a láthatónál erősebb.” Olyan ez, mint a gravitáció: láthatatlan, de messzire ható és erős, amely harmóniát, összhangot teremt. Ez a lélek ereje, a szeretet láthatatlanul erős gravitációja. A láthatatlan, mégis erős köteléssel összefűzött bethlenes tanárok és diákok nemzedékeinek közössége gyászolja és búcsúztatja hűséges diákjait. Földesi Ferencről búcsúznak most és rá emlékezünk, aki gimnazistaként 1949-től 1953-ig tanult az ódon falak között. Az alma mater nagy tanáregyéniségei Láng Istvántól Tölcséry Istvánig meghatározó és példaadó élményt jelentett számára. 1956 őszén, hatvan évvel ezelőtt, huszonegy éves egyetemistaként, ifjú lendülettel vásárhelyi nemzetőrként csatlakozott a vágyott és remélt megújulást hozó forradalomhoz. Majd a leveretés és a reményvesztés után rendőri felügyelet alá került, tevékenységét egy ideig megfigyelték. Felesége, Farkas Jolán 1957-ben érettségizett a Bethlenben, de néhány diáktársával együtt nem tanulhatott tovább, mert a hatalmat túlságosan is kiszolgáló, rosszakarátú emberek a gyermekeket büntették szüleik 56-os cselekedetei miatt! Földesi Ferenc nemzedékének a történelem: embert próbáló sorskonfliktus, amelyben a szabadságvágy és a megmaradás örök emberi kényszere állandó erkölcsi dilemma elé állította. Önmagával is vívódó, őszinte vallomásaiban így ír 1956-ról: „Kevés nemzedéknek adatik meg az a szavakkal aligha leírható élmény: hogyan emeli föl az embert a saját jellem színvonalára fölé a nemzeti egység érzete. Az ember legyen alázatos, és ne akarjon hősnek mutatkozni, ha nem volt az. Sose veszem elő a fiókból a diplomámat. A lelki szememmel azonban látom rajta a Kossuth-címet. Az én magyar címerem most is a Kossuth-címer.” Visszaemlékezése a vásárhelyi elektronikus könyvtárban is olvasható: *Szikrák a hamu alól (Egy vásárhelyi nemzetőr 1956-ban)*, mert bölcs arányérzékkel és folyamatos önelemzéssel viszonyult saját múltjához, és erre másokat is ösztönözött.

A református nagyiskola gyászolja és búcsúztatja legendás tanárát, aki vágya szerint „szeretettel és szigorral”, de ahogy nekem is bevallotta egyszer, inkább csak „szeretettel és szeretettel” nevelte, vagy a Németh Lászlótól tanult láttató kifejezéssel, növelte diákjait szellemben, lélekben és gondolkozásban. Irodalmi és nyelvészeti érdeklődését átragasztotta diákjaira és környezetére, mert született pedagógus volt, mestere szakmájának. A művészet, a zene és az ének-lés, a klasszikus és a modern nyelvek szeretete és megszerettetése vezérelte. Mert igényes és felelősséggel bíró értelmiségi volt, és „nem tantervlebonolyító autómata”, ahogyan Németh László már a harmincas években is ironizált a tanári pálya leértékelődéséről. A hagyományt tisztelte és őrizte, az újat kereste. Emlékszem, fiatal tanárként, a kilencvenes évek elején kértem egy számítógépet a könyvtárba. Igazi öröm és lelkesedés akkor hatotta át, amikor meglátta, hogy a billentyűzet bármilyen másik nyelv betűkészletére is átállítható, így a gép tudja a cirill betűket, a német és a francia mellékjeles karaktereket is. Szerette, és mi szívesen vettük latin, francia idézeteit, ami láttató előadásmódjával párosult. Lépést tartott a korról, lelkes e-mailező és internetező lett.

Azonnal kulturális kreativitásra és közösségi párbeszédre hívta embertársait, barátait, erre használta az új technika adta lehetőségeket. Megírta, hogy megőrizze, többek között, az ő-zó nyelvjárás jellemzőit, fordulatait: jellemzően rejtőzködő önironikus álneve, Csomorkány Tabán, a mű címe: *Anyanyelve: vásárhelyi magyar*. Alkotó munkára derűvel és kritikus szellemmel tanártársait is ösztönző mentor szellemű tanár és igazgató volt. Az érték keresése, a tehetőség meglátása magabiztos, tekintélyt teremtő, meggyőző ítéletével is párosult. Ugyanakkor az emberi esendőség iránti bölcs türelem jellemezte, aki személyre szólóan olyan feladatokat tudott és mert adni, amelyek iskolánknak és a Bethlen szellemnek gyarapítója lett.

Tantárgyai a magyar és az orosz nyelv és irodalom volt, és órán kívül a diákszínjátás, de mint minden igazi tanáregyéniség, Ő is mindig az egészet, a teljes emberi kultúra, tudomány és művészet csodáját közvetítette. Felnevelt tehetségeket: Imre László professzor úr a fiatal Földesi Ferenc tanítványaként messzire jutott: az irodalomtudományok doktora és egyetemi tanár, professor emeritus lett elindító tanára megelégedésre és büszkeségre. És ő csak egy a sok száz és ezer közül, aki hálásan és köszönettel gondol szeretett tanárára, mert emberséget, tudást és értékrendet kapott. Ahogy veretes szavaival ő mondaná: a foné daimón éthoszát. Mert a foné daimón éthoszát közvetítette ő, a lelkiismeret, a belső, isteni hang jellemformáló erejét. Értékrendjét a „vásárhelyi példa”: Németh László író, Szathmáry Lajos tanár és Szenágy Gyula tanító, vagyis a Tanyai Tanulók Otthonának éthosza határozta meg: a tehetségek felismerése és gondozása, különösen akkor, ha szegény, és segítségre szorul. Ez a Bethlen hagyománya.

A vásárhelyi református nagyiskola és a valahai Kossuth Zsuzsanna Finommechanikai- és Műszeripari Szakközépiskola jogutódjaként a Greguss Máté Szakközépiskola együtt gyászolja és búcsúztatja igazgatóját. Földesi Ferenc 1970-től 1975-ig az egykori Kossuth, majd ezt követően húsz éven keresztül, 1994-es nyugdíjba vonulásáig a Bethlen Gábor Gimnázium igazgatója volt. Az ő kezdeményezésére, még jóval a rendszerváltozás előtt, az országban az iskolák közül elsőként sikerült vezetőként elérnie, hogy közös emléktábla őrizze a II. világháború áldozatait. 1984-es első kísérletét még megakadályozta a politikai szűkkeblűség, de néhány év múlva eredményt ért el. Sokuknak eddig ismeretlen helyen vagy egyáltalán nem volt sírhelyük, emléktáblájuk, így ezzel eleget tett a fűszisznek, a holtak eltemetését előíró Antigoné-i, isteni parancsnak.

1988-ban az ő kezdeményezésére és szellemi irányításával, a tantestület minden tagját bevonva készült el a Ceaușescu-diktatúra falumbolási terve elleni – a világon egyedülálló, értékörző tiltakozásként – az „erdélyi fal”. Tartalmazza a fontos idézetek és kulturális névsorok mellett a tág értelemben vett erdélyi, magyarok által lakott gyönyörű helyneveket Máramarosszigettől Magyargyerőmonostoron keresztül Nagygalambfalváig. Akik itt vagyunk és emlékezünk, sokan tudjuk, hogyan készült: az 1910-es népszámlálási adatok alapján, mert későbbi hiteles nem volt, gyűjtöttük a magyar helyneveket. Mások tervezték a formai kivitelezést, hogy a helynevek fűrtös elhelyezése az életet jelképező világfát mintázzák. Ezek megvalósításhoz ötlet, biztos értékudat és ügyességgel párosuló politikai bátorság is kellett akkoriban.

A rendszerváltozás után, 1994-ben, igazgatósága alatt iskolánk visszakerült a református egyházhoz, a templom mellé az iskolát a vásárhelyi gyülekezet visszakapta. Bölcs előrelátással élt a politikai változás adta lehetőségekkel: beindította – a régen bevált értékek újratemetésétől hajtva és azok visszatértét remélve – a nyolcvévfolyamos

tantervű képzést. Ez kiemelkedő tanulmányi eredményeket és sikeres évfolyamokat eredményezett, így ezzel emelte és megtartotta szeretett skólájának hírnevét. Az akkori iskolavezetés döntését igazolták a későbbi, és a mai demográfiai változások is.

Úgy tartotta, a jó iskola alapja a magas szakmai igényességgel párosuló sokszínű tanáregyenységek közössége, amit az igazgatónak szervezni, építeni és gondozni kell, mert az nem terem meg magától. Földesi Ferenc tanár és igazgató 35 éve meghatározó korszak a Bethlen gimnázium életében. Az Ő életpályája, a város nevelésügyéért végzett több mint negyvenéves szolgálata, egy emberöltőnyi tanítási és nevelődési idő. Ez Földesi Ferenc példás életműve, ami természeténél fogva elsősorban nem könyvoldalakra, hanem tanítványai és tanártársai lelkébe íródott. És ott őrizzük meg mi, akik tiszteltük és szeretjük őt. Köszönjük, Igazgató Úr! Korábbi kollégáinak Fjodor, nekünk, később születetteknek, Fegya volt. Hosszú ideig, sokunk szemében él a kép, amint minden reggel fél nyolctól várja a diáksereget az udvaron: ősszel, télen és tavasszal is. Fogadja és viszonzza köszönésüket, olykor néhányukkal – óvón vállukra téve egyik kezét – elbeszélget. Minden diákot a nevének szólított, mert ő volt az az igazgató, aki mind az 539-et személyesen ismerte. Fontosnak tartotta ezt, mert iskolájának, a Bethlennek a diákjai ők, noha csak kevesüket tanította. Egyszer azt mondta: az igazgatónál fontosabb az osztályfőnök személye. Hajlottunk rá, hogy igaza lehet, de nyugdíjba vonulása után értettük meg: ebben tévedett. Nem csak az osztályfőnök a fontos, fontos az igazgató is. Mert ő még valóban igazgató volt, ahogy a szó is mondja: az igazság rendezője, aki tanártársaival együtt választ igaz és hamis közül, és ezt a tágabb közösség érdekében legjobb tudása szerint elrendezi. Ő még nem kényszerült bürokratikus menedzser-szerpbe, nem kellett intézményvezetőnek lennie, mert ez a mai elnevezés leleplezően személytelen.

A vásárhelyi református nagyszkola gyászolja és búcsúztatja nyugdíjba vonult tanárát és igazgatóját, aki halála napjáig figyelemmel kísérte szeretett skólájának sorsát. Örülünk, hogy sikerült megvalósítania régi tervét, a Szőnyi utcai felőli, egykor üresen álló vakablakból immáron a vezérlő fededelem figyelme a Bethlen gimnázium múltját, jelenét és jövőjét. Én mátol Földesi Ferenc tekintetét is mögöttem látom. Nyugdíjazáskor azt mondta: nem akar lábatlankodni és zavarni, ezért nem jön majd be az épületbe. Úgy érzem, öniróniájával az emlékektől való félelmét leplezte. Egy ideig betartotta ígéretét, de később mégis sokszor visszajött hozzánk emlékezni és segíteni, mert szíve idehúzza. Akit egyszer megérintett az iskola és a szeretet metafizikája, az immár nem tud szabadulni.

**A Bethlen Gábor Református Gimnázium Szőnyi utca felőli homlokzata
Tuza László kerámia domborművével**

Fotó: Bónis Béla

Ennek az iskolaélménynek szép megfogalmazását adta a 270. évfordulóra írt ünnepi beszédében. Utánozhatatlanul emelkedett és veretes mondataiddal köszöni meg személyiségedet a gyászoló és búcsúzó bethlenesek közössége. Földesi Ferencről idézem:

„Dicséred Vásárhely Nagyiskoláját, mert érdemli! Talán megemeltük néhány mikronnyival városunk és nemzetünk műveltségi színvonalát. Nem tudjuk kimutatni, hogy tudásunk és jellemünk ötvözetében mennyi a Bethlen-érc aránya, de ez az érc ott van, s elveszíténénk önmagunkat, ha kiolvasztanánk belőlünk.

Vajha mi, katedrán álló gyenge utódok, állhatnánk a Szeremleik, Garzók, Futók és Bodnárók kérdő tekintetét! Vajha a mában és a kétes, mégis reményteljesnek látni kívánt jövőendő korszakokban is lenne iskolánk tanulóifjúsága oly nemes és kiválóságokkal ékes, mint elődeinek legjobbjai voltak! Ez a mi reményünk, csendes fohászuk. S hogy munkálkodunk is érte: erős fogadalmunk. Laudate Scholam Vasarhelyanam! Bízátok rá gyermekeitek, unokáitokat! Istápoljátok, segítsétek! És – amíg érdemli – szeressétek!”

Búcsúzom tőled, kedves Igazgató Uram! Köszönöm, hogy kétszer is fölvetted iskoládba: először 1975 tavaszán a Kossuthba diákként, majd rá tíz évre, 1985 őszén a Bethlenbe tanárként. Búcsúzom tőled, Isten veled! Sit tibi terra levis! Legyen neked könnyű a föld!

□ Simon Ferenc

1. Elhangzott a vásárhelyi Ótemplomban a 2016. szeptember 16-án tartott gyászistentiszteleten.

FÖLDESI FERENC

EMLÉKEZÉS FÖLDESI FERENC TANÁR ÚRRA

Abiit, non obiit — Eltávozott, de nem halt meg

"Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam"

Pál második levele Timóteushoz

"nézzétek, ím, országúton, némán
vándorolnak ki a jegyenék!"

József Attila

Ebben az értékrendben, a szeretetteljes szigorban formálódott Földesi Ferenc jelleme és személyisége. Kiválóan teljesített, képességei elsősorban a humán tárgyakból: az idegen nyelvekből és irodalomból emelték az átlag fölé.

A Fjodor nevet még a polgári iskolából hozta magával, hagyta, hogy élete végéig elkísérje. Ezzel hangsúlyozta az orosz nyelvvel és kultúrával való "megbonthatatlan barátságát". Itt kezdődött a kapcsolata a családjával is. Szülei tanították neki az oroszot. Édesanyám őt tartotta élete legtehetségesebb tanítványának, ezt minden fórumon hangsúlyozta. Közös volt bennük a késztetés: más nyelvek és kultúrák szenvedélyes megismerése. A tanítás során pedig törekedtek ezek egységben történő továbbadására. A latin volt számára az alap, ez nyitotta meg az utat a modern nyelvek irányába. Kiváló muzikalitásának köszönhetően tökéletes volt a kiejtése.

Édesapámmal rokon vonása volt a szigorú következetesség, és az egyetemes emberi kultúrában való elmélyedés, valamint a sport szeretete. Már gimnazistaként az elméleti tárgyak mellett nagy szerepet játszott a sport, alkatának megfelelően a kosárlabda és az úszás. Később mint férfi tanár az edzettségével is példát mutatott a diákjainak.

Egyetemi tanulmányait Budapesten kezdte az Idegen nyelvek Főiskoláján, ahonnan egy év után ment át a szegedi Bölcsészkarra, ahol magyar-orosz szakos tanárként végzett.

A diákként átélt élmények később meghatározták tanári arculatát, ebből táplálkozott pedagógusi ethosza. Jellemének szilárdságát megedzette az 1956-os forradalomban való részvétele, amelyet a *Szigrák a hamu alatt* című visszaemlékezésében örökített meg. Részletesen írt nemzetőri tevékenységéről, aminek következményeként rendőrségi felügyelet alá került. Ebben az írásában fogalmazta meg pedagógusi hitvallását:

"A legfontosabb mégis az a példa: az igazi tanár nemcsak a katedrán trónolva hirdeti a mindenkori igéket, hanem szívén hordozza a tanítványai sorsának a terhét, és kéretlenül is megpróbálja tanítani őket, hogy kerüljék ki a vermeket."

Az egyetem elvégzése után rövid ideig Mártélyon, majd szülővárosában, a Központi Általános Iskolába tanított, ahová a bátyám is járt, és akinek szintén egyik legkedvesebb tanára lett. 1959-ben került vissza immáron tanárként a "Jellemformáló kohóba", a Bethlen Gábor Gimnáziumba.

Itt teljesedett ki tanári és igazgatói pályája, haláláig hűséges volt az intézményhez.

Két osztályt vitt végig osztályfőnökként.

1960-ban, 25 évesen egy megtisztelő, felelősségteljes feladatot kapott: osztályfőnöke lett az orosz tagozatos osztálynak. Ebben az időben a gimnáziumok tagozatos képzésébe összeszedték a város általános iskoláiból a legtehetségesebb tanulókat, akik minden tantárgyból megkapták a legerősebb tanárokat. Az ő életében és pályáján ez a közösség volt "az osztály".

Mi 1964-ben kezdtük meg tanulmányainkat a gimnáziumban. Ő lett az osztályfőnökünk, és mint orosz tagozatosoknak, a nyelvtanárunk is, és a magyart is ő tanította. Így heti 10 órában találkoztunk vele, negyedikben pedig még logikát és pszichológiát is oktatott. A négy év egyharmadát tölthettük vele, volt időnk megtapasztalni személyiségének gazdagságát, lenyűgöző műveltségét és tudását. Az óravezetését az eszköztelen természetesség, oldottság jellemezte, ami mögött a biztos szakmai ismeret, a más műveltségi területekre való kitekintés, az összefüggések keresése is beletartozott.

Az orosz nyelvet anyanyelvi szinten birtokolta, hozzá hasonlóval egyetemi oktatóim között sem találkoztam. Kis csoportban voltunk, ami különös hangulatot teremtett. A következetes szigorúságával motivált, nagyon meg akartunk felelni az elvárásainak. Vágytunk az elismerésére. Nemcsak nyelvet tanított, hanem kultúrát, a rossz tankönyv ideológiával átszőtt szövegein túl, Puskin verseket kellett megtanulnunk, Tolsztoj meséket olvastunk eredetiben. Látszólag távolságtartó volt, de pontosan tudott mindenkiről mindent. Felmérte az egyéni képességeket, és abba az irányba terelte a diákjait.

Életem egyik legnehezebb, legfájóbb feladatát teljesítem, amikor szeretett osztályfőnököm, tanárom alakját igyekszem felidézni. Nem gondoltam, hogy a visszaemlékezés ilyen súlyos teherként nehezedik majd rám, nem tudok érzelmileg eltávolodni a számomra oly fontos és kedves embertől, aki példájával, hatásával lenyűgözte a tanítványait és környezetét.

Feltolulnak bennem az emlékek: a szüleim elbeszélései a diák Fjodorról, a bátyám és az én tanítványi tapasztalataim, majd felnőttként mindkettőnk részéről az atyai baráthoz, a mentorhoz fűződő ragaszkodásunk. Mindig megtaláltuk hozzá az utat személyes vagy szellemi dolgaink ürügyén, fontos volt a véleménye: szeretnünk volna megfelelni az ő mércéjének. Megfontolt, okos tanácsaival segített minket, egy-egy biztató szavával buzdított további teljesítményekre.

Ha magam elé idézem a külső megjelenését: szálfatermetével, egyenes tartásával kiemelkedett az emberek közül, ahogyan jellemével, intellektusával is.

A Tabánból induló kisdíák a Bethlen Gimnáziumban eminens tanuló lett, ahol a tanárai felfigyeltek a tehetségére, s mint a mi családunknak, neki is ez az Alma Mater lett a társadalmi és a szellemi felemelkedés startköve.

Az iskola az államosítás után is továbbvitte a kálvinista szellemiséget, az egyháztól átigazolt tanárok értékrendje megfelelt a korábbi elvárásoknak: szigorú következetességgel képviselték a puritán erkölcsöt és a tudás prioritását. Nem az számított, hogy ki, milyen családból érkezett, csak az, hogy hogyan tud megfelelni a magasabb követelményeknek.

A kimagasló teljesítményt mindig elismerte, Majoros Mária harmadikban az OKTV országos orosz versenyén második helyezést ért el, ezzel dicsőséget szerzett osztályunknak és iskolánknak.

Sajátos hangulata volt az óráinak. Felült vagy a tanári asztalra vagy a középső pad sor első padjára, és elkezdődött a varázslat. Bevont bennünket egy olyan világba, a szellem aurájába, ahol nagyon jól érezhettük magunkat. Ez a Németh László-i "üvegharang" állapot jellemezte különösen az irodalom óráit. Emberközbe hozta a magyar- és világirodalom klasszikusait, a műközpontú elemzés állt a középpontban, rákényszerített bennünket a gondolkodásra, az egyéni meglátásokat értékelte. Korán megszoktuk, hogy az előadásait jegyzeteljük, majd egy-egy téma befejezésekor vizsgaszerűen számoltunk be a tananyagból. Ezzel megkönnyítette a későbbi egyetemi tanulmányainkat. Rengeteg memoritert kellett megtanulnunk, ezzel edzette az elménket, és így szebbé és választékosabbá váltak a feleleteink is.

Minden év végén lediktálta a következő tanév kötelező olvasmányait, és ehhez ajánlott irodalomjegyzéket is adott. Érettségikor útravalóul kaptunk még 50 könyvcímet, amit életünk során elolvasásra javasolt, ezzel indított el bennünket.

Felidézek egy jellemző, vele kapcsolatos történetet: harmadikban valamiért megharagudott az osztályra, és ezt minden nap érzékeltette is velünk. Nagyon szerettük volna kiengesztelni, de nem találtuk a módját. Elmondtuk a gondunkat Édesanyámnak, aki az angol tanította nekünk, az ő javaslatára és a segítségével betanultuk Kisfaludy Károly *Kérrők* című komédiáját, majd bemutattuk egy klubdelutánon. A hatás nem maradt el, megbocsátott, s ezután fergeteges, felejthetetlen tájelőadásokon vettünk részt. Ez is bizonyítja, hogy csak szellemi teljesítménnyel lehetett hatni rá.

Osztályfőnökként megpróbálkozott közösséggé formálni minket, osztályújságot készítettünk két nyelven: *Nas Mir, Our World* címen, lehetőség nyílt az alkotói tehetség megnyilvánulására, Fehér Józsi első versei is itt jelentek meg. Nagyon szeretett és tudott énekelni, a programjában szerepelt, hogy minden osztályfőnöki órán megtanultunk egy népdalt.

Zárkóztottnak tűnt, de a magyartanítás során felszínre jöttek a személyiségét jellemző értékek.

Minden magyartanár vall magáról a tanítás során: kit szeret, ki az, akinek a gondolkodása, habitusa közel áll hozzá. Három alkotót emelnék ki a magyar irodalomból, akik nagyobb hangsúlyt kaptak, mint a többiek: Ady, Móricz és Németh László. Ady küzdelme a magyarságával és az istenkeresése, Móricz realizmusa, társadalmi éleslátása, Németh László egyetemes műveltsége, pedagógiai szemlélete, Vásárhelyhez való erős kötődése állt az érdeklődése középpontjában. A világirodalomból természetesen az orosz realisták, Tolsztoj, Dosztojevszkij, a franciák, továbbá Thomas Mann volt hozzá közel.

Nekem felejthetetlen emlék, nagy elismerés, hogy negyedikben az egyetemi jelentkezés beadása előtt behívott a tanteremünk melletti Tanári Könyvtárba, és azt mondta nekem: "Rosza! Legyél te magyar-orosz szakos tanár!". Az lettem. Egyetlen vagyok a tanítványai közül, aki az ő szakjait viszem tovább.

1969-ben a Szegedi Nemzeti Színház bemutatta Németh László *Az írás ördöge* című drámáját, az író ahhoz ragaszkodott, hogy a szegedi premier előtt Vásárhelyen játsszák el a darabot. Németh László a szüleimmel folyamatosan tartotta a kapcsolatot. Meglátogatta a családját. Édesanyám meghívta a házukba Grezsa Ferencet és Földesi Ferencet, bemutatta a két tehetséges, fiatal irodalmár kollégát. Ettől kezdve alakult ki a személyes kapcsolat közöttük, és mindketten a vonzáskörébe kerültek.

Még egy fontos, az ő életében is meghatározó lépéshez Édesanyám biztatása is segítette, aki 1990-ben azt mondta neki: "Magának az a hivatása, hogy visszahelyezze ezt az ősi református iskolát az egyház kebelére." Az ő nevéhez fűződik ez a történelmi cselekedet is. Érezte a feladat súlyát, felelősségét, meg akart felelni. Kemény harcát megharcolta. Programjában úgy fogalmazott: "Az a fontos, hogy ne feledkezzenek meg arról a nemes, hazafias szellemről, kicsit kálvinista, nyakas, hazafias szellemről, ami ezt az iskolát áthathotta, és arról sem, hogy utána nyúlt segítő kézzel a szegény tanulóknak, az elesetteknek, a tápintézzettel, a tanyasi tanulók otthonával. Sokféle módon, ösztöndíjakkal, jó szóval, jó tanáccsal tanári melléállással. Ezek az iskola legnagyobb hagyományai."

Visszaidézve Földesi Ferenc, Fjodor tanári alakját ki kell térnünk arra a szeretéágazó közéleti tevékenységre is, amivel folyamatosan jelen volt szülővárosa szellemi életében.

Ő a régi vásárhelyi értelmiségi ember elkötelezettségével élte meg a lokálpatriotizmusát. Tevékenysége nem szorítkozott csupán az iskolai munkára, hanem figyelemmel kísérte a városban folyó, értéket képviselő alkotókat, csoportokat.

Maga is kutatott, alkotott, összeállította az 1848-49 forradalmának és szabadságharcának eseményeit bemutató kiadványt *A magyar név megint szép lesz* címen. Foglalkozott helytörténeti témákkal is. *Anyanyelve vásárhelyi magyar* címmel előadást tartott a

Vásárhelyi Történelmi Kör rendezvényén, ahol a tájnyelv fontosságáról és használatáról beszélt, amelyet az ember még gye-rekkorában a szűkebb vagy tágabb családi körben megtanul. Vele csak ezen a nyelven lehetett beszélni.

A tanári portré felvázolása után szeretnék kitérni arra, hogy egy igazi pedagógus hogyan van jelen a tanítványok életében. Mindenki, aki olyan szerencsés volt, hogy találkozhatott vele, pontosan tudta, hogy rendkívüli személyiséggel hozta össze a sors. Képessége és tudása alapján lehetett volna egyetemi oktató, professzor is, hiszen tudós tanár volt. Az életkora előrehaladtával megfogytak körülötte a szellemi társak, a tanítványok is elmentek, de nagyon sokan tartották vele a kapcsolatot, elküldték neki az írásait, cikkeiket, fontos volt számukra a véleménye. Büszke volt a tanítványai sikereire, nyomon követte szakmai előmenetelüket. Gondolkodásának nyitottsága, szellemi frissessége mindvégig megmaradt, mindenről volt véleménye: társadalomról, politikáról, kultúráról.

Mint minden tehetséges ember öntörvényű, autonóm személyiség volt. Én a beszélgetőtársai közé tartoztam, megvittattuk a társadalmi, kulturális aktualitásokat, vagy közös ismerősökről, tanítványokról társalogtunk. Volt egy állandó témánk: a Bethlen sorsa. Mindig ezt beszél-tük, hogy nekünk olyan ez az iskola, mint a templom, az Isten háza. Aki oda belépett, az a hatása alá kerül, és ettől nem szabadul meg soha. Személyiségének markáns vonása volt a hűsége: ez megmutatkozott a családjára iránti felelős, mély szeretetében, a tanítványok, barátok, az Alma Mater, a város és a magyarság iránti elkötelezettségében. Egy új vonást is felfedeztem benne, az erősödő ironikus hajlamot. Már bölcs rezignációval szemlélte a világot.

Az utolsó beszélgetésünk augusztus végén volt, a Vásárhelyről elszármazottak találkozójáról számoltam be neki. Nagyon jó hangulatban búcsúztunk, megjegyezte, hogy felvidítottam a napját. A halála napján délután 5-kor hívtam, volt egy hírem számára. Már nem vette fel a telefont. Másnap délután, unokabátyáméktól, Varga Feriéktől – a régi és hűséges jó barátától –, hazaérve várt a hír, hogy meghalt. Már hiába tárcsázom a számot...

Nem tudok róla múlt időben beszélni, mert életem egyik meghatározó személye, példaképe volt és marad. Vásárhely régi értelmiségének egyik utolsó jegyénje távozott, de alakja, szelleme bennünk él tovább.

"Az igaznak emlékezete áldott!"

□ Sipka Rózsa

PAGONYTÚRA A PUSZTÁBAN ÉS ITÁLIÁBAN

KOPÁNCSI TEMPLOM A PUSZTA KÖZEPÉN

A hódmezővásárhelyi Art.Pagony Művészettörténeti Önképzőkör néhány külső, érdeklődő taggal kiegészülve 29 fővel tett autós kirándulást szeptember 25-én, vasárnap Békés és főképp Csongrád megye rejtett, ám annál izgalmasabb, kulturális jelentőségű helyein azzal a céllal, hogy miután a csoport tíz esztendeje rendszeresen több napot kirándul a történelmi Magyarország és Európa kulturális fellegráiban, ezúttal a szűkebb környezetében is fölfedezze a figyelemreméltó látnivalókat.

A kiránduláson érintett helyek mindegyike történelmi, művelődéstörténeti kuriózum, másik ismervük pedig: közel vannak, köröttünk rejtőznek csöndben és elfeledve.

Sokéves várakozásnak tettünk eleget, amikor Békéssámson határában fölkerestük, és a lehetőségekhez mérten szemügyre vettük a Száraz-ér fölött ívelő, vitatott eredetű, náddal sűrűn benőtt Török-hidat.

**A TÖRÖK-HÍD
BÉKÉSSÁMSON HATÁRÁBAN**

A kétszáz évesnél idősebb, téglából emelt híd a vásárhelyi kövesúttól nagyjából egy kilométernyi távolságban egészen belesimul a Sámson melletti termőföldekbe, így nehéz észrevenni.

Utunkat a Károlyi-család által emelt, 200 éves sámsoni magtárban folytattuk, ahol vasárnap is szorgos munka folyt. Így megsodálhattuk a vörösfenyőből készült, eredeti belső szerkezetet, melyen úgy tűnik, nem fog az idő, ma is kiválóan ellátja funkcióját.

Talán a hely szellemének hatására itt többen nótára fakadtak, mint szokás kukoricafosztóban és hasonló helyeken.

Túránk következő állomásaként a pusztában magányosan álló, 11. századi kopáncsi templomhoz látogattunk. Itt Csontos Pál tótkomlói helytörténész tartott színes, élvezetes előadást a hely történelméről, múltjáról, jelenéről. Sétát tettünk a különleges növényekkel beültetett kertben, mely ékszerdobozként rejtja a karizmatikus, ősi építményt.

Kopáncsot magunk mögött hagyva, Csongrád megyébe értünk vissza. Az 1907-ben emelt bogárzói Páduai Szent Antal templomban is vártak ránk.

Majd Csikópuszta erdejében, a Blaskovics kriptakápolnához tettünk hosszabb sétát, hogy kinyújtóztassuk az autóbán elgémberedett tagjainkat. Az elhagyatottságában, elhanyagoltságában is méltóságot sugárzó épület megdöbbentő titkokat rejtett: sorsukra hagyott, felforgatott sirokat. Mindez egy gyönyörű, vadon burjánzó, ám elhagyatott erdő legmélyén.

Királyhegyest magunk mögött hagyva az apátfalvi út mentén fölkerestük a kis Langó kápolnát, amely egy, Szűz Máriának hálából emelt kegyhely. Keletkezése a 20. század fordulójára tehető, mikor is egy Langó Mátyás nevű tanyás gazda a viharban elkóborolt, beteg gyermekét csendőrökkel kerestette és fogadalmat tett: ahol megtalálják a fiút, ott hálából kápolnát építtet. Így is történt: egy kereszteződésben, a már akkor 40 éve álló Langó-kereszt tövében találtak az elveszett kisfiúra, aki ily módon megmenekült.

Szintén az apátfalvi úttól nem messze, egy lucernaföldön a Kun-keresztre leltünk, melyet egy szélőtől kicsavart és rossz irányba mutató tábla jelzett csupán. A kőkereszt egy nagyjából három méteres gneiszt feszület, amiből egy méter a föld alatt található. Számos helyi legenda fűződik a kereszthez, ami nagyjából 500 éves és általában Dózsa Györggyel hozzák összefüggésbe (kép az 5. oldalon).

A NÁVAY-KASTÉLY GENCSHÁTON

Apátfalva életével, múltjával ismerkedhettünk tovább ebéd után a Langó-házban, ahol a Langó házaspár: Imre bácsi és Rózsi néni vendégszeretettel élvezhettük az apátfalvi kantakíkre meszelt tájház falai közt. Itt valamennyi helyiség a pincétől a padlásig, és a melléképületek is a múlt emlékeivel vannak izléselesen megrakodva, hogy szinte alig szabadulhat az ember ettől a különös, vendégmarasztaló helytől, és mintha kicsit mindannyian örökké itt élénk, ebben a kedves, otthonos, kitaposott kövű házban.

Túránk következő színtere az óföldéaki erődtemplom, hová késő délután bár, ám töretlen lelkesedéssel érkeztünk, ahol érdekességeket hallhattunk az 500 éves templomról.

Utolsó kalandunk, már majdnem szürkületben a gencsháti Náway-kastély volt, melynek hangulatos parkjában és roskadozó, ám felújításra váró falai közt a jelenlegi tulajdonos: Bodrogi Ferenc tartott számunkra élvezetes előadást a kastély történetéről, a Náwayakról, és a jelen törekvéseiről.

Tízórás autós túránk végén élményekkel megrakottan állapíthattuk meg, mennyi csoda bújik meg és vár felfedezésre csupán néhány kilométerre otthonunktól.

*

Az önképzőkör 2016 áprilisában tett négy-napos tanulmányi kirándulást Olaszországban, Pisában és Firenzében. Az út értelmi szerzője, szervezője, lebonyolítója dr. Bagi Mária csoporttársunk volt, aki immár tíz esztendeje vállalja magára azt a nemes és emberpróbáló feladatot, hogy egy busznyit emberrel visz kirándulni évente kétszer.

Firenzei utunk véletlenül alakult. Eredetileg Münchenbe terveztük, mivel akkortájt a németalföldi reneszánszt tanulmányoztuk. Külpolitikai eseményekre való tekintettel a csoport úgy döntött, inkább Firenzét választja. Pisában szálltunk le a repülőről és néhány kellemes órát töltöttünk a Csofák terén, majd vonattal utaztunk tovább Firenzébe. A három nap arra volt elegendő, hogy sorra látogassuk a toszkán Athén ismertebb helyeit. A program változatossága, igényessége dr. Bagi Mária kiváló ízlését tükrözi. E rövid helyen a nagyszerű programoknak csupán a pusztas felsorolása sem lehetséges. Néhány helyet emelnék ki, ahol megfordultunk: Pitti-palota; Medici-kápolna; a Santa Maria Novella templom, mely Giovanni Boccaccio művéből lehet ismerős; a Bargello, benne a Nemzeti Múzeummal; a Szent Kereszt templom Galilei, Michelangelo, Rossini, stb. sírjával; a Palazzo Vecchio, a toszkán hercegek egykori székhelye, amely ma Városháza; az Uffizi képtár; Dante szülőháza; a firenzei dóm, azaz: Liliomos Szűz Mária-székesegyház.

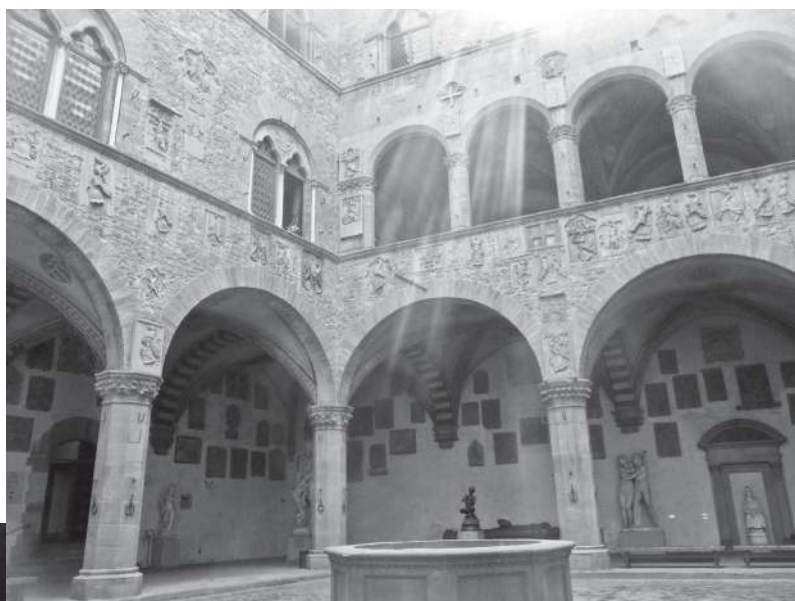
Minden egyes utazásunkat komoly föl-készülés előzi meg, épp azon okból, hogy a helyszínre érkezve kellő tájékozottsággal rendelkezünk.

Már tudjuk, következő célpontunk 2017-ben a Vajdaság lesz. Most erre (is) készülünk.

□ Kép és szöveg: Kovács Szabina

A FIRENZEI DÓM ELŐTT 2016 TAVASZÁN

BARGELLO PALOTA FIRENZÉBEN

KILÁTÁS AZ UFFIZI KÉPTÁRBÓL A PONTE VECCHIÓRA AZ ARNÓN

A túrákat megőrkítő szépirodalmi alkotások a *Vásárhelyi Látóhatár* 2016/3. elektronikus lapszámában olvashatók.

Kovács Szabina

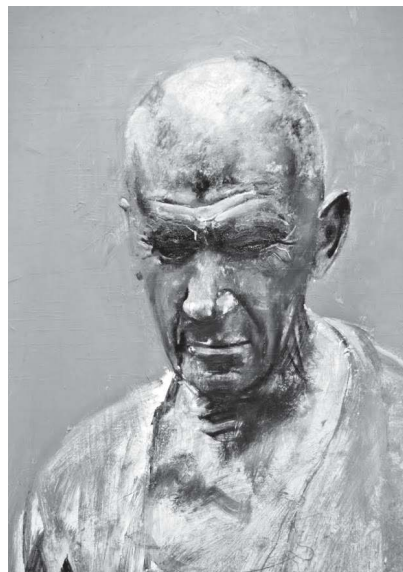
Kirándulás a pusztában

Firenze – úti élmények szonettkoszorúban

□ www.vasarhelyilatohatar.hu

A VAK HORDÁR

Kedves Vak Hordár!
Készítsd a taligádat,
mert már várok rád!

Dékány Béla a Szent István utcában ugyanazon az oldalon, két házzal kijebbe lakott, mint mi, egy parasztház udvari lakásában. Tőlük szintén két házzal arrébb az öreg Aracsi férfisabómester, felesége és leánya, Fejér Csaba festőművész anyai családja. Hárman: én, Béla, és Csaba különös módon összefüggöttünk. A háború végén a zömében gazdák által lakott csúcsi városrész utcáján, a járda és a macskaköves út között árok hózódott, széles füves gyöppel. A környék gyerekeivel ide jártunk komázni, mivel innen nem üztek el bennünket. Reggel a nagykapu kitérült és Béla, a vak hordár kihúzta kétkerekű kocsiját. Gondosan irányba állította és mintha málhás ló lenne, befogta magát a két hosszú vezető rúd közé. Ez a helyzet biztonságot nyújtott neki, mert ha valamelyik szembejövő kocsi figyelmen kívül közlekedett volna, előbb a kocsirudakba ütközik, de tudomásom szerint erre nem került sor, mert a városban mindenki ismerte, szerette és vigyázott rá.

Azt nem lehetett tudni és nem is kérdeztük, hogy miért volt vak. Talán örökölt vagy szerzett betegség vette el a látását. Fényt, árnyékot látott kezdetben, de a város utcáit annyira megszokta, hogy a zajból, a kerék zörgéséből, a mellette elhaladó parasztkocsik vagy fuvaros szekerek mozgásából, a füléhez elérő hangokból fölismerte, hogy hol jár, és mikor kell jobbra vagy balra fordulni. Midőn kiállt a ház elé, felesége becsukta mögötte a nagykaput, elmenőben még megkérdezte férjét, hogy nyakába akasztotta-e a jókora, súlyos rézből készült számtábláját, amelyet egész nap úgy hordozott, mint az igazolványát. Ilyenkor Béla odafordult. Nem szólt, csak várta a visszajelzést, majd fiatalabb korában, amíg bírta, kocogva megindult a főutcára. A felesége, aki a református ótemplomi gyülekezet mindenestül asszonya volt, imádkozott, hogy szerencsével járjon.

A vak hordár letelepedett a Kossuth tér sarkán és várta a fuvaros kéréket. Többen is szolgáltak itt, mint a város hivatasos hordárai, de leginkább Bélát választották.

Akadtt, aki megsajnálta és azért fogadta meg, hogy a fuvardíjat neki szánta, mások a becsületesebb és szorgalmas munkájáért szerették. Legenda is fűződött hozzá, amikor esős, késő őszi napon egy szegény család kereste meg, hogy költöztesse el, mert kitelt az idejük, és a lakásért nem tudtak tovább bért fizetni. Az özvegyember surbankó fiával indult útnak. Béla előállt a Tabán végi kisház elé. Egy valaha világosbarna, de szürkére piszkolt pokrócra volt összekötve minden holmijuk, néhány bögre, bádogtányér, foltos ruhadarabok, pár nehéz vasszerszám. Amikor a költöző a taliga tetejére emelte, Béla még darabig várt, majd megkérdezte:

- Ennyi?
- Ennyi...
- Hova?
- Nem tudjuk.
- Melyik városrészbe?
- Ahol befogadnak.

A vak hordár megindult, utána a két ember. Béla nem ment be a városba, ahol díszes téglaházak, emeletes épületek földszintjeiken csillogó kirakatokkal, vagy kertes utcákban villák sorakoztak. Végig a város peremén haladt, ahol akkor még gaztetejű kis házak álltak, vályogból épült, düledező kerítésekkel. Olykor megállt, bezörgetett, kérdezősködött korábbi szállítótól, hogy üres-e még a fészker, amelybe szalmát hozattak vele, vagy adnának-e szállást a két vendégének valamelyik zugban, amíg átvészelik a közelgő telet, de nem fogadták be őket. Így ért el délután a város másik végére, Újvárosra, teljesen elázva, köhécselve, a cigánysor végére, amely a tabáni körtöltéstől legalább öt kilométerre növekedett. Mellette még egy pusztulófélben lévő parasztház állt.

Gazdája néhány hete költözött haza a tanyáról. A vak hordár ismerte, takarmányt hozott neki a közeli malomból, és becsengetett. Az ember résnyire megnyitotta a kaput. Óvatosságból csizmáját az ajtó és a küszöb közé dugta, így nézett ki, mielőtt tudakolni kezdte, mi járatban van Béla, aki elmondta, hogy kiket hozott ide neki segítségül. A gazda rögtön sorolni kezdte:

— Tapasztani kellene, mielőtt megjön a fagy, a lovamat és a két anyabirkát gondozni, piacra vinni a megmaradt terményt, újév után tyúkot ültetni...

— Szóval maradhatnak? — kérdezte Béla.

— Ha megfizetik a lakbért.

— Hiszen ledolgozzák.

— Az kevés. Fizessenek havonta 5 pengőt.

Csönd állt be. Végül a vak hordár a zsebszerű, felül nyitott kabátfoltjának mélyére kotort és előszedett néhány fillért, amely talán a havi bérösszeg negyedét futotta.

— Ennyi van, gazduram, ma még nem volt több fuvarom.

A hordár a fejét a paraszt felé emelte, mintha a szemébe nézne, mire az ember elgondolkodva megszólalt:

— Jöjjenek.

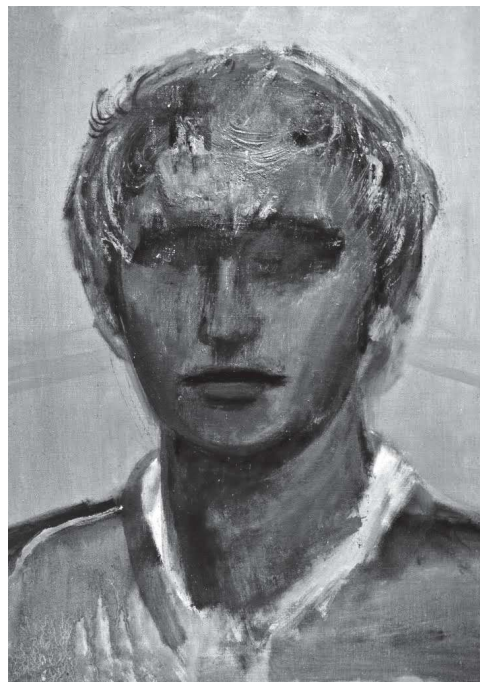
Béla hazafelé megkettőzte lépteit és valamelyik zsoltárukat dúdolta, miközben a felesége már a kapualjban szorongva várta. Ki tudja, hányszor és milyen körülmények között zajlott hasonló jelenet, amikor a vak hordár hazaért. Az bizonyos, hogy Csaba barátom látott egy ilyen fogadtatást, amely mélyen megérintette. Amikor a főiskolát elvégezve és Budapest-ről végleg hazaköltözött, hozott magával egy önarcképet. ►

Ezekben az években még élt a vak hordár, és Fejér Csaba férfisزابó nagyszülei házában, egy kemencés kis szobában folytatta, vagy kezdte új életét; ott, ahonnan évtizedekkel korábban elindult. Kiváló szeme volt, mindent látott, befogadott, ami e világból érdekelte, és egyszeriben keresett, befutott festőművésszé vált, akinek nem voltak korszakai. Ezt azzal magyarázta, hogy a mesterségbeli tudást egyszer szükséges megszerezni, utána csak gyakorolni kell. Soha nem kértük, hogy ki volt az ő igazi „mestere”, nem is beszélt róla, pedig ott volt, naponta járt előttünk, az egész város ismerte: a Vak Hordár! Így maradt Csaba portréja is vakon.

Barátai, ismerősei, művészettörténészek fölszisszenhetnek, micsoda írói fantázia kell ahhoz, hogy két ilyen egymástól mérföldekre álló embert összepárosítson! Hogyan igazodott el ez a két ember ebben a ránk rövidre kimért világban? Béla miért nem ütközött soha súlyosan kocsival, autóval, részeg motorossal, vagy éppen egy előtte meredő villanyoszloppal? Mert belső látása volt. Csaba barátom miért vált ünnepelet művésszé? Mivel megszerezte azt a képességet, amelyet már nem külső fények, színek, formák, távlatok és dimenziók ismételtetésével gyakorolt, hanem belső látással. Annyit elárult ebből, hogy egész életében szabad volt. Nem függött nyájas megrendelőktől, eszmei, vagy szellemi kiszolgáltatottságtól. Ősztől kora tavaszig kereste a köd szítálya szürke tájat, benne az egyszerű parasztot, aki kaszát fent, vagy magányos tanyája árválkodott a pusztai csöndben, a „nagy sömmiben” — ahogy Tornyai János írta!

Béla és Csaba boldog Ember volt, mert belülről látott, és az a világ egészen mást mutatott nekik, mint amit a kiténtetett halandók látni vélnek.

A vak hordár előbb távozott. Vitte magával a taligáját is, mert vele együtt eltűnt. Megindult a hosszú Úton, ahol előtte, mellette és mögötte is nagyon sokan haladnak. Szól annak, aki elfárad, hogy üljön föl, bár nem hintó ez, de biztosan eléri oda, ahová igyekeznek. Nem kér érte fizetséget, mert semmire se menne vele. Csak úgy becsületből, szeretetből teszi. Sokan kapaszkodnak föl kocsijára, de minél többen utaznak vele, terhe annál könnyebb lesz.

FEJÉR CSABA
Önarckép

Száll, mint Miklós püspök, aki rénszarvas szánon viszi a gyerekeknek az ajándékot, de Béla a küszöb előtt megáll. Kérdezik tőle, hogy miért nem lép be, hiszen őt jóval kedvesebben várják, ezernyi kar nyúl felé, hogy besegítsék, de ő nem indul, sőt visszafordul. Tudja, hogy még sok feladata van. Kocog, hóna alá szorítva a targoncája két hosszú nyelét.

Amikor Csaba elindult végső útjára, az utolsó vacsorát együtt fogyasztottuk el a házukban. A kapuban, mielőtt behúzta az autójuk ajtaját, feleségemmel a kapuban állva, viszsza szólt:

— Mít üzentek Rapcsáknak?

Kérdését a korábban hirtelen távozott polgármesterünknek címezte. Belülről már látta, hogy itt többé nem találkozunk. Nem maradt egyedül. A vak hordár már várta. Megtört testét karjába ragadta, felültette a taligára és futott vele a tömött ösvényen, hangosan beszélve barátjához, hogy a körülötte igyekvők hallják és kitérjenek előle.

Nehéz taliga,
vak hordár vonszolja, mint
kehes, rossz lova.

Háromunk közül csak én maradtam hátra. Még dolgom van e világban, de tudom, hogy Béla különös szellemi társként egyszer majd megérkezik, hogy fölvegyen és fusson velem. Nem hagyom visszafordulni! Együtt lépünk át a küszöbön.

Hódmezővásárhely. 2016. augusztus 27.

□ Szentí Tibor

*A Fejér Csaba 80. születésnapjának emlékére rendezett múzeumi kiállítás-
sa alkalmából.*

Fejér Csaba: *A vak hordár és Önarckép* című alkotásáról
a szerző készítette a főlvételeket

GONDOLATOK A KÉPTÁRBAN

Fejér Csaba emlékkiállítás

Egy-egy képével az Őszi Tárlatok során már találkoztam, de ilyen, egész életművét bemutató kiállítását még nem láttam. Így nagy várakozással, és kellemes izgalommal vártam ezt a találkozást. Vajon milyen lesz a látvány, az emlékeimben nem csatlakozom-e?

Belépve a terembe, egy nagyon elegáns, egységes kép fogadott. Visszafogott színvilágú, kiforrott stílusú, egyéni hangvételű művész munkáinak együttesét láttam. A képeket egyenként nézve e mögött az elegancia mögött egy szenvedélyes, mestersége minden tudásával felvértezett, elkötelezett művész munkáit láttam. Minden kiállításon van olyan kép, amely felhívja magára a figyelmet. Körbepillantva, elsőnek az a kép vonzott, amelynek volt egy belső ragyogása. A terrakotta vörösei és fehérei kivilágítottak a sötétbarna háttérből. Ez a kép *Csendélet napraforgóval* volt. A közepén álló rozoga asztalkára rakott szilkében magjaitól, sőt magházától is megfosztott óriási tányérú, száraz napraforgó állt. A töredezett szélű fej belsejének bársonyosan puha fehérségét a kráter-szerűen bemélyedő közepének barnasága emelte ki. A másik napraforgó szára több helyen megtört, így annak kis feje kókadtan lógott be a térbe. A két napraforgó egy tökéletes térhatású szilkében pompázott az asztal közepén. A fény-árnyék játéka kidomborította az edény gömbölyű hasát és a sötétebb vörösbarnák az alja és nyaka szűkülő vonalát emelték ki. Az asztaltetőn még a megszáradt szártöredékek hanyagul odavetett csomója sötétlett, elnagyolt ecsetvonásokkal ábrázolva. A szobaszegletbe állított asztal és tárgyai a falak és a padló sötét barnái előtt térben kiemelkednek. A festő a barna színek végtelen árnyalatát olyan zseniálisan helyezte el, hogy az edényt és a napraforgókat ki ragyogtatta a háttérből.

A csendélet témák sorában számtalan esetben fordul elő a sámli ábrázolása. Ilyen a *Csendélet ecsettel* című kép. A sok vihart megélt ütött-kopott, repedezett tetejű öreg széken a festés rekvizitumai: a hanyagul odavetett festékes ecsetrongy, a kopott ecsetek kupaca és egy behorpadt, elrepedt, maszatos fém tálka. A sorsuk által felértékelődnek a tárgyak. Mi mindent élt meg ez a fémedény, hogy megrepedt? Hányan ültek azon a sors verte sámli? Aki ezeket a tárgyakat észreveszi, sőt festői témául választja, annak ezek a tárgyak fontosak, mert az emberről árulkodik, aki azt készítette és használta. Fejér Csaba minden munkájában az alföldi, letűnő paraszti életforma utolsó nyoma, életformájának jellegzetes tárgyait és olykor pusztulásának fájdalmas pillanatait mutatja meg. Nagy együttérzéssel van a küzdő ember iránt és az alföldi táj szépségének és olykor zordságának is szenvedélyes tolmácsolója.

A városhoz is hűséges, képeiben a kis városszéli utcákat, a város határainak szántóit, fás ligeteit, tanyáit festi meg. A *Vásárhelyi utcarészlet* a tél végi hangulatot ábrázolja. A megolvadt hó által felázott út sártengere két oldalán sorakoznak a fehér falú parasztházak, ütött-kopott kerítések barna fűzérével kapcsolva össze azokat. A tájra ködös pára nehezedik, amelyet a nap opálos fénye sárgásfehérre színez át. Ez tükröződik a mattszínű pocolyákban. A házak kopott falai, a tetőkön még megmaradt hófoltok a fehér színek sokaságát villantja fel. Ezt ellenpontozzák a sáros föld szürkésbarnái, egy-egy fa, villanypózna, a kerítés és néhány ház fából készült oromfalának vörösesbarnái. Az utca vége ködbe vész, amely a végtelenség érzetét kelti.

A vásárhelyi élet sajátos létformája a tanyasi lét, amely a paraszti léttér beszűkülésével halálra volt ítélve. Az utolsó vergődését, dacolását az elemekkel ábrázolta a festő a sár- és víztengerrel körülvett *Tanyarom*-nak. Mint egy süllyedő hajó az árban, hanykodik földszigetén, épen maradt kéménye fehéren mered a hideg kék égboltra, segélykérően. A hideg kékeszürkére festett vízáradatban a meleg barnák árnyalatában ragyogó épület a megfordíthatatlan pusztulás mementója. A finom festői eszközök tárházát vonultatta fel a művész az elmúlás érzékeltetésére. A fény-árnyék játéka, a textúrák sokasága az aprólékosan kidolgozott cseréplécek simaságától, az omló fal rusztikus, göröngyös felületéig. Festőien megrázó a látvány!

A változást, a régi életmód hanyatlását az ember közvetlen életterében, a lakásban is nyomon követhetjük a *Paraszti enteriőr* című képen. Egy ajtón át enged bepillantani majdnem üres szobák sorába. A kép előterében, az ajtónyílás oldalain álló két szürke falrész leszűkítik a teret, nem lépünk be a szobába, csak belesünk az ajtónyíláson. Mintha valami titoknak lennénk részesei. A szoba kövezetének töredezett lapjain egy fém vödör áll, oldalán lelógó felmosóronggyal. Az edény matt fényei, viseltes felülete a szürkék kavalkádja, amely visszaadja fémjellegét. A háttérben egy ládaszerűség, melyen otthagytott tárgyak hevernek. Fejmagasság fölött a kifeszített madzagon pár kiterített lepedő lóg.

A belső helyiség is pár jelentéktelen tárgyat őriz. Nagyon lepusztult, szegényes ez a lakás. Mintha itt már nem is laktának! Emlékszem nagyanyám kis takaros parasztházára, melyben mindennek megvolt a maga helye, szerepe. Mindent karbantartott, megjavított és vigyázott rá.

Innen elmentek a háziak, mert ez a törődés, gondoskodás hiányzik, itt nincs élet!

Ha belépnek az ajtónyíláson (már ajtó sincs), vajon mit látnék? Azt a fal előtt álló kopott sublótót, rajta apró szerszámokkal, egy újság leszakadt darabjával, egy bádogfazékkal, üvegekkel a tetején? A nekitámasztott rozsdás, öreg biciklit, mellette egy kopott támlásszéket, amit az előbb a *Kamra* című képen láttam? Lehet, mert ezek a képek ugyanarról a világról szólnak.

A kamra nyitott ajtaján beömlő fény – az ajtónyílást nem látjuk, csak a fény útjából következtetünk jelenlétére – megvilágítja a tárgyakat, a mögötte álló fal fehérségét kékesre színezi át, ami kiemeli és még kopottabbnak láttatja a berendezést.

A kerékpár eszembe juttat egy másik képet a *Kerékpáros* címűt, amelyen a sáros, felázott földúton biciklijét toló csizmás, kucsmás idős embert ábrázol, aki dacol a zord körülményekkel, kis rözseköteget tolvaj járművén. A kerékpár fontos, nagy becsben tartott közlekedési eszköz volt a tanyán. A város és a tanya közötti utat sokszor ezzel tette meg (akár 5–10 km-t is), ha nem volt szállítanivalója, akkor nem fogta be a lovakat, kímélte őket.

Az ember és állat együttélésének, sorsközösségének szép példája a *Szekéren* című mű. A hazafelé ballagó ló a vastag sarat dagasztja, minden mozdulatán látszik az erőfeszítés, a küzdelem a vendégmarasztaló földdel. Mozdulatai lassúak, a gazda nem nógatja, türelmes vele, hisz az teszi a dolgát. A bakon ő is kissé fázósan összekuporodik, együttérez vele, maga is fáradt. Köröttük a barna földtengerből csak a ló fehér szőre világít. Az égbolt végtelenje beleolvad a föld felett lebegő párás levegőbe. Az állat ábrázolása nagyszerű. A velünk szembejövő ló alakja megrövidül a perspektíva szabályai szerint. A fejét fārdtan lógató állat hátán jól látható izmainak rándulása minden lépésénél.

Az ember és állat egymást segítő munkája ennek az életformának nélkülözhetetlen eleme.

Az alföldi létben ők egymásnak társai voltak. Így is bánt a gazda a jószágaival.

A festő nagyszerűen ábrázolta az emberi arcokat. Portréi megkapóak, sorsuk arcukra van írva. Az általam ismert személyekről készült alkotások hitelesek, de akiket nem ismerek, azokról is sok mindent elárulnak a portréjuk.

A *Szomorú kisgyermek* című képén nagyon kevés kifejezőeszközzel nagyon nagy hatást volt képes elérni a festő. Az elnagyolt, széles ecsetvonásokkal ábrázolt kócos haj mögött mélyen ülő, tág-ra nyílt, bánatos szemek sötét, árnyékban maradó foltjából kivillannak a szembogarak, amit világos, maszatos arcocska keretez. Olyan szomorúság ez, amit csak kisgyermek képes érezni.

Másik kedvenc portrém a *Vak hordár*. Öt gyerekkoromban még láttam Susán poros utcáin. Apróbb szállításokat végzett a környék lakosainak. Kétkerekű kordéja elé befogta magát a hámba, és a két rudat megragadva, nekifeszült görnyedt válllaival a mellén, hátán áthaladó gurtniknak, és húzta az utána döcögő kordét, annak terhével. Valamilyen szandál volt a lábán, térdig érő nadrágjából kivilantak inas lábszárjai. Nadrágja és kabátja is kopott, világos színű volt. Megdöb-bentem, amikor megláttam alakját a képen. Olyan hiteles volt, vártam, hogy mikor lép le a vásznonról és elindul felém. A fej megformálása zseniális! Napcserzett, bronzos arc sötét foltja mellett koponyája és ornyerge vakítóan fehérlett. Szemöldöksontjainak kiugró ívei alatt az örök sötétség mély árkaiban felsejlettek a vak-si, fénytelen szemei. Arcának, homlokának mély barázdái nem könnyű életéről árulkodtak, de szájszögletében volt valami vonás, ami ezt a dacos, vonallá szűkült száját megszelídítette. Egy fáradt, de nem megkeseredett ember "nézett" vissza rám a képről.

A kiállítás végén Fejér Csaba egyik mondata jutott eszembe, amit valamikor egy kiállítás megnyitóján nyilatkozott: "Amit én átélek, azt át kell, hogy éljék a nézők is." Azt hiszem, ez így történt velem is! Legalábbis a képek hozzám szóltak, kérdeztek, és az én válaszaim a bennem átélt élményekből, a múlt emlékeiből jöttek felszínre. Az igazi művész az, amely az esztétikumon túl élvezőjében gondolatokat vet föl, érzelmeket indít meg, és ezek tovább munkálnak benne.

□ Mészáros Istvánné

Képek forrása: Tornyai János Múzeum
Fotó: Dömötör Mihály

FEJÉR CSABA
Szomorú kisgyermek

FEJÉR CSABA
Csendélet ecsettel II.

FEJÉR CSABA
Szekéren

SZEMÉLYES VÉLEMÉNYEM A VÁSÁRHELYI HÍMZÉSRŐL

1960-ban jöttünk a férjemmel Hódmezővásárhelyre. Újdonság volt számomra a város lakóinak érdeklődése a művészetek iránt, és az, hogy Vásárhelynek „saját hímzése” van. Meg akartam ismerkedni vele, kezdtem gyűjteni a hozzá kapcsolódó elemeket. Szerettem ezt a hímzést: finom színeit, nyugodt ritmusú felépítését, mondhatnám eleganciáját, azt, hogy szinte bármilyen stílusú lakásban megtalálja a helyét. Szép, ahogyan ma hímezik, ahogy a motívumait mai tervezők újra alkalmazták a ma használatos terítőkön, futókon; mert tudvalevő, hogy valamikor csak nagyméretű párnavégekre varrták. A „mai” jelzőt nemcsak napjainkra értem, hanem arra az időre is – 100 és egynéhány év –, amióta újra ismerjük ezt a hímzést. Meglepő ugye?

A 18. században a tisztaszoba felvetett ágyán található szőrfonallal hímzett párnák igen divatosak lehettek, erre utal, hogy közel két évszázaddal később – a fehérhímzés térhódítása után is – viszonylag szép számmal maradtak ránk. Újra felfedezésüket az 1904-ben a városban megrendezett Ipari és Mezőgazdasági Kiállításnak és lelkes szervezőinek köszönhetjük. Ekkor kerültek elő a ládák mélyén nyugvó, elfeledett párnák, nem kis meglepetést okozva. Néhány idős asszony azonban még ismerte a hímzést. Ők számoltak be Kiss Lajos néprajzkutatónak arról, hogy édesanyjuknak még volt ilyen párnája. Emlékeztek a motívumok neveire, amit Kiss Lajos gondosan feljegyzett: „tulipántos, bazsarózsás, aprószegfűs (vajon melyiket értették alatta?) kerekruzsás, fűgés, templomcifrás”(1). Ma a sokunk számára ismert kis- és nagyránátalma, tulipán, rózsza, talpasrózsza, félrózsza, tüskésrózsza, napraforgó, csillag, pillangó, kelyhes, poharas, pávafarkas neveket már a múlt században adták a motívumoknak a vele foglalkozók. A kiállítás után néhány darabot a városnak ajándékoztak, ezek azután bekerültek a Tornyai János Múzeumba.

Szerencsére mindent elvitték Plohn Józsefhez, aki lefotózta a kiállított darabokat. Vásárhelyi művészetpártoló lakosaira jellemző, hogy a fotósorozatból többen rendelték, és féltve őrzik ma is a képeket.

Ekkortájt került a városba dr. Wiener Tibor görögkeleti lelkész a családjával. A házaspár lelkes gyűjtője lett a helyi kézműves termékeknek, a feleség, Bakos Margit lerajzolta, illetve rajzoltatta a régi kézimunkákat, majd „megfejtette” öltéseit, és tanítani kezdte. A hímzést megismerte az ország. A háború elől Wienerék nyugatra menekültek. Tőlük a hímzés avatott kezekbe került: gondozását Erdős János és felesége, Kolumbán Rozália vette át. Sajnos terveik nem valósulhattak meg, mert a háború közbeszólt. Ez volt a hímzés újjáélesztésének időszaka.

1952-ben kezdődtek meg a Háziipari Szövetkezet megalakulásának előkészületei. A hímzés jelenkori elterjedésében sokat köszönhetünk nekik. Tehetséges tervezők közül Sárosi Mihályné Tolnai Eszterrel a népművészet mesterével volt személyes kapcsolat.

Első mondataimra visszatulva írom le az alábbiakat. Nem kritizálni akarok, hanem az általam talált tényeket megismertetni, amit fél évszázad alatt összegyűjtöttem. Akik ismerik a hímzést, tudják, hogy három fő színből áll: piros, kék és barna fonallal és ezek árnyalataival készül. Kevésbé ismert, hogy mindhárom színnek „hideg és meleg” árnyalatával hímezték, némely mustrán tudatosan, a szimmetriát alkalmazva díszítettek vele. Valamikor a fonalak festésére növények termését, levelét, kérgét, esetleg gyökerét és virágját is használhatták, ma természetesen kémiai úton előállított festékekkel dolgoznak. Mi a hímzést finom átmenettel összeállított, országos zsűri által elfogadott színekkel készítjük. Itt jön az egyik probléma: örülnünk kell, hogy ma is többen megtanulják ezt a nehéznek mondható hímzést, és szeretnék a lakásukat díszíteni ezzel a kézimunkával, de fonalhoz nem lehet hozzájutni, nincs aki fonalat festene.

A színek kapcsán vissza kell térnünk a régmúlthoz: az ország területén egyedül itt használt lilás-piros fonalat a hagyomány szerint a báránypirosító növény gyökerével festették. E növényi festékekkel jelölték a tulajdonosaik a bárányokat. Izgalmasan hangzik.

Magam is hirdetem a kézimunka körömön mindaddig, amíg kezembe nem került egy szakkönyv, melyben leírják, hogy az említett növényi festék „vízben nem, csak olajban, zsírban, alkoholban, benzinben oldódik jól”(2).

A bárányok lanolinos gyapját tehát kitűnően befogta, de mi van a kimosott és megfont gyapjával? Nem foglalhatok állást, mert nem vagyok szakembere a fonalfestésnek, nem tudom, hogy van-e más módja is a festék elkészítésének. Azt azonban már tudom, hogy köröttünk sok szép színű növény található. Kinek a virágja, kinek a termése fest... A kék és barna fonalak színezéséről sem maradt fenn pontos adat, de a csülleng, az indigó, a diókopáncs, a diólevél, a kórtefa kérge és a szerintem méltatlanul nem említett, de a régi háztartásokban zsákszámra gyűjthető közismerten jó festőnövény, a vöröshagymahéj is adhatta színét az „aranybarna” fonalnak.

A mustrák felépítése három részre tagolódik: egy szélesebb középrész és választóvonallal elkülönített alsó-felső keskenyebb szélmintá. Ez, és motívumkincsük az úrihímzésre emlékezteti azokat, akik ismerik a régi idők kézimunkáit, de például Rábaközben, Torockón és a Kunságban is hasonlóak a népi hímzéses munkák.

Van néhány dolog, amit máshogy látok, és van, amiben határozott állást foglalok: az általunk ismert vásárhelyi hímzés véleményem szerint nem a Kunságból jött, mint azt egy nagyra becsült néprajztudósunk, és azóta is többen állítják. Ha a terjedelem megengedné, több megkérdőjelezhetetlen tény tudnék itt felsorolni, hiszen ha összevetjük a kun- és a vásárhelyi hímzés sajátosságait, sok különbséget találunk, többek között a motívumok gazdagsága, az öltéstechnika változatossága, a színárnyalatok használata terén. Hódmezővásárhelyre e hímzést egy olyan ide beköltöző, köztisztviselőben álló személy hozhatta magával, aki itt megismertette, díszítésre alkalmazta, megtanította a bonyolult öltéseket és „divatot teremtett”. Feltételezhetően rajzolta is az elterjedt vált párnavégek dinamikus mintáit.

Erre a feltevésemre több indokot tudnék felhozni. Elsőként a véletlen szülte a rátalálást: egy vidéki múzeumban láttam a város által használatos székek kárpitozásán a vásárhelyi hímzésben is közismert zegzug öltést mint beépített motívumot az általunk is használt színezéssel. Itt van aztán egyszínűvel – a fekete bárány szőrével – kivarrt vásárhelyi hímzés problematikája, aminek eredetével kapcsolatban több helyen is olvashatunk találgatásokat, holott erre már Szeremlei Sámuel egykori református lelkész Hód-Mező-Vásárhely története című munkájában egyértelmű utalást találunk (3).

Az előző ötven évben folytatott tanulmányozás során még egy fontos momentumra figyeltem fel. Wienerné, amikor (egyedül vagy munkatársaival) megfejtette a hímzés öltéseit – egy öltést másképpen varrott. De jól tette! Mert számomra egyértelművé vált, hogy ez a más-ként varrt öltés, a kalászöltés: kormeghatározó.

Bizony meglepő, hogy még a Néprajzi Múzeumban is található olyan réginek nyilvántartott mustra, ami nem kétszáz éves, hanem az 1930-as években készült. Ebben a múzeum munkatársai is egyetértettek velem. Magántulajdonban lévő egyes párnák esetében is elmondható ugyanez.

Egy, a Tornyai János Múzeumban lévő tulipános mustrán találtam egy kicsiny motívumot, mely az úri hímzésben is előforduló, Erdélyben nyakbaöltésnek is nevezett öltéssel készült. Az egyszínű Kristómustrát is ezzel az öltéstípussal varrta ki a készítője, ma mégsem használjuk. Ezt a megfigyelésemet publikáltam a *Homokrózsza* egyszínű vásárhelyi hímzésről készült kiadványban. Mint újdonságot – visszahozhatnánk az öltések közé.

Eredeti párnavégek még mostanában is fel-felbukkannak néhány családotthonban, az idő teltével ez egyre ritkábban fordul elő. Egynek a fényképét Budapestről, Kis Ernőné Hideg Erzsébettől kaptam.

Wienerné, hosszas unszólásomra 1987-ben Amerikából visszaküldött a helyi múzeumnak egy ott gyűjtött eredeti pávafarkas – madárkás párnát, melynek színes fotója itt látható. Ennek volt egy párja is, de arról csak fényképet kaptunk, maga a mustra számunkra sajnos elveszett.

A cikkben közölt állításaimat részletesebben szeretném kifejteni – ha módomban áll majd –, egy *Homokrózsza* kiadványban; képekkel és a szakirodalomban publikált tényekkel, azok pontos megjelölésével is alátámasztva; hangsúlyozva, hogy a tudományos feldolgozás szakértőkre vár.

□ Váczi Gáborné

PÁVASZEMES SZŐRÖS PÁRNAVÉG

Wienerné Bakos Margit gyűjtése.

Forrás: Tornyai János Múzeum Néprajzi Gyűjtemény (Iatsz.: 87.13.1; 60 x 54 cm)

Felhasznált irodalom:

1. Kiss Lajos: Szőrös párnavégek Hódmezővásárhelyen. In.: Néprajzi Értesítő. Szerk. Bátky Zsigmond. 1928. 20. évf. p. 47-49.
2. Giovannini Rudolf — Szathmáry Géza: Gyógynövényeink. Bp.: Mezőgazd. K., 1961.
3. Szeremlei Sámuel: Hód-Mező-Vásárhely története. IV. köt. Hódmezővásárhely, 1911. p. 161-169.

FEJÉR CSABA
Börcsök Mária Teréz nővér emlékére

FEJÉR CSABA
Vásárhelyi utcarészlet

□
Forrás: Tornyai János Múzeum. Fotó: Dömötör Mihály